

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY

ČASOPISY A TVORBA TEREZÍNSKÝCH KLUKŮ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Barbora Němejcová

Učitelství pro SŠ, obor Čj-Vv

léta studia 2012-2014

Vedoucí práce: PaedDr. Jiří Staněk, CSc.

Plzeň, 15. DUBEN 2014

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

Plzeň, 15. dubna 2014

.....

vlastnoruční podpis

Zadání DP

Děkuji vedoucímu mé diplomové práce panu PaedDr. Jiřímu Staňkovi, CSc. za cenné připomínky, ochotu a čas, který mi věnoval během její přípravy.

Otazníky s odpovědí

K čemu je lidstvu krásná věda?

K čemu je krása krásných žen?

K čemu je svět, když není práva?

K čemu je slunce, když není den?

K čemu je Bůh? Snad aby trestal?

Či aby lidstvo lepší bylo?

Či snad jsme zvíře, které trpí
pod jhem svých citů aby hnilo?

K čemu je život, když živé trpí
proč je zas svět jen velký val?

Věz, synu, vše je tady proto
bys mužem byl! A bojoval!

(Hanuš Hachenburg, 1929-1944)

Obsah

1 Úvod	8
2 Prostředí.....	9
2.1 Vznik židovského ghetta v Terezíně	9
2.2 Správa ghetta.....	11
2.3 Život v táboře.....	13
2.4 Kulturní činnost	14
3 Vzdělávání a výchova dětí.....	18
4 Domov I - Republika ŠKID.....	21
4.1 Kulturní činnost domova I	24
5 Vedem a jeho tvůrci.....	26
5.1 Petr Ginz	26
5.2 Hanuš Hachenburg.....	29
5.3 Zdeněk Ohrenstein (Orten)	31
5.4 Kurt Jiří Kotouč	32
5.5 Jiří Brady (George Brady)	33
6 Podoba časopisu <i>Vedem</i>	35
7 Časopis <i>Vedem</i> pod drobnohledem.....	37
7.1 Stručná charakteristika obsahových okruhů časopisu	37
7.1.1 Vnitřní záležitosti domova I.....	37
7.1.2 Obecná problematika Terezína.....	38
7.1.3 Politika a náboženství	39
7.1.4 Poezie a próza malých/mladých literátů.....	40
7.2 Analýza literárních příspěvků dle motivů.....	40
7.2.1 Smrt a transporty	41
7.2.2 Humor a satira	43
7.2.3 Zábava	47
7.2.4 Morální a etické otázky, zamyšlení.....	49
7.2.5 Vzpomínky na minulost	53
7.2.6 Reflexe přítomnosti	56
7.2.7 Myšlenky na budoucnost.....	63
8 Zajímavosti a osudy aneb desetiletí poté.....	66

8.1 Zkáza raketoplánu Columbia aneb poslední let Petra Ginze	66
8.2 Hanin kufřík	68
8.3 Terezínská štafeta	69
9 Závěr	71
Seznam použité literatury a zdrojů	74
Resumé	77
Přílohy	I

1 Úvod

Toto téma své diplomové práce jsem si vybrala z několika důvodů. Tím prvním je, že už svoji bakalářskou práci jsem věnovala židovskému tématu Židů – konkrétně jsem se zaměřila na méně známé české autory, kteří byli (až na jednu výjimku) Židy,¹ zažili koncentrační tábory a své zážitky zpracovaly do literární podoby.²

Druhým důvodem bylo, že na bakalářskou práci jsem chtěla nějakým způsobem navázat, ovšem rozšiřovat jsem ji už nechtěla, tuto kapitolu беру za uzavřenou. Přemýšlela jsem nad tím, co by mě bavilo a souviselo opět s židovstvím. Rozhodla jsem se, že nyní bych se věnovala tvorbě ne dospělých autorů, ale dětí. A tím se sama nabídla dětská literatura z Terezína.

Nejprve bylo důležité ukázat, jak se vůbec severočeská pevnost Terezín proměnila v ghetto a v jakém prostředí a poměrech děti sem deportované žily. Kdo se o ně staral, když byly odtrhnuty od svých rodin, kde bydlely, co dělaly, jak trávily čas.

Důležitou součástí života v ghettu byla kulturní činnost vězňů, kteří se díky ilegálním přednáškám, které tajně pořádali, stále drželi svých kulturních hodnot, knih, umění, hudby, intelektuálních diskusí, humoru a ironie. Udržovali tak mezi sebou vůli žít a měli nějakou naději do budoucna, i když většinu z nich čekal smutný osud.

I mezi dětmi se rozšířilo tajné vyučování a přednášky, kdy se je jejich „učitelé“ snažili připravit je řádně na budoucí život.

Děti bydlely v dětských domovech, tzv. heimech. Několik domovů vydávalo svůj vlastní časopis. Původně jsem zamýšlela věnovat se několika z nich (odtud i název mé práce *Časopisy a tvorba terezínských kluků*), ale během samotného sbírání materiálu a psaní a jsem se rozhodla, že se budu soustředit na časopis domova nejvýraznějšího domova I - „republiky ŠKID“, jehož osazenstvo vydávalo časopis *Vedem*. Soustředila jsem se na jeho podobu, příspěvovatele, jednotlivé příspěvky z hlediska obsahového i tematického.

V poslední kapitole pak uvádím zajímavé okolnosti spjaté se „škidovci“.

V závěru se ještě věnuji jazykovým zvláštnostem v časopisu a shrnuji jeho obsah.

¹ Psát Židé, či židé? V prvním případě se jedná o příslušníka židovského národa, tj. ve smyslu etnickém, ve druhém jde o označení osoby vyznávající židovské náboženství. Tyto významy se mohou i překrývat. Nakonec jsem zvolila variantu první, tzn. Židé.

² NĚMEJCOVÁ, Barbora. *Podoby židovství v dílech F. R. Krause, Františka Kafky, Hany Bělohradské a J. R. Pícká*. Plzeň: 2012.

2 Prostředí

2.1 Vznik židovského ghetta v Terezíně

Terezín, malé město ležící na řece Ohři nedaleko Litoměřic, se měl stát místem, kde měli být soustředěni během 2. světové války všichni protektorátní židé, později i židé z jiných zemí okupovaných nacisty. Rozhodlo se tak při poradě k řešení židovské otázky v říjnu 1941, při které byli účastni R. Heydrich, K. H. Frank, A. Eichmann a další vysocí úředníci. Terezín bylo město pevnostní, s mohutnými hradbami, mnoha kasárenskými budovami, takže dokázalo pojmout opravdu velký počet lidí. Byl i dobře dostupný – od Prahy 60 km, do Drážďan podobně daleko a nejbližší zastávka vlaku se nacházela ve 2,5 km vzdálených Bohušovicích nad Ohří, odkud pak deportovaní židé museli docházet do Terezína pěšky i se svými zavazadly. V blízkých Litoměřicích pak sídlily jednotky SS, které bylo možné v případě potřeby povolát.

První transport přijel do Terezína 24. listopadu 1941, a to z pražského Hyberského nádraží. Jednalo se o 342 mužů, tzv. Aufbaukommando, označované jako AK I. Tito muži měli za úkol Terezín proměnit do takové podoby, aby bylo možné shromáždit zde obrovský počet židovských vězňů.³ Jedním z členů - dělníků tohoto Aufbaukommanda byl i novinář F. R. Kraus, kterému jsem se věnovala ve své bakalářské práci.⁴ Sám vzpomínal na příjezd do pevnostního města po několika letech:

„Voják z wehrmachtu v ocelové přilbě otevírá obrovská žlutě natřená vrata. Vstupujeme dovnitř, řadí nás na nádvoří, vrata se hlučně zavírají a nám je určeno – aniž bychom si to ještě uvědomovali – že od této chvíle se již nikdo z nás nebude moci zcela svobodně pohybovat.“⁵ Po pár dnech si dělníci začínají uvědomovat pravdu: „Že se z nás bez velkých formalit začínají stávat vězňové. Že naše pracovní komando v počtu 342 mužů – z nichž nás válku a okupaci přežije, což jsme naštěstí ještě netušili, jen 86 – sem do Terezína nepřišlo tak, jak bylo v Praze slíbeno, tedy v postavení víceméně svobodných dělníků. Skutečnost, s níž se postupně seznamujeme, má mnohem horší podobu: jsme sem dovezeni, abychom se stali přinucenými budovateli židovského ghetta. Ghetta jakoby temně

³ CHLÁDKOVÁ, Ludmila. *Terezínské gheto*. Praha: Naše vojsko, 1991. ISBN 80-206-0283-6. s. 7 – 8.

⁴ NĚMEJCOVÁ, Barbora. *Podoby židovství v dílech F. R. Krause, Františka Kafky, Hany Bělohradské a J. R. Pícku*. Plzeň: 2012. s. 13-16.

⁵ CÍLEK, Roman a KRAUS, František R. *Tisíce obyčejných smrtí. Svědectví novináře, který viděl počátky i konce (1933–1945)*. Praha: Nakladatelství P3K s.r.o., 2011. ISBN 978-80-204-1685-8. s. 83.

*znovuoživovaného z povídek Šaloma Aše⁶ se všemi středověkými vymoženostmi: se špínou, kryсами, hmyzem, tělesnými tresty, hladem a nezbytnými šibenicemi.*⁷

Podoba Terezína se formovala vcelku rychle, už během pár týdnů sem přijelo několik transportů, i když zpočátku stále chybělo alespoň trochu přijatelné zázemí pro deportované.

Stálí obyvatelé města dostali rozkaz se do konce června 1942 vystěhovat. Nedokázali si odpovědět na otázku, proč musí pryč. Ale pokud by zde občané zůstali, nemohla by transformace Terezína proběhnout tak, jak si nacisté přáli. Lidé by mohli narušovat chod a život ghetta, vynášet informace o tom, co se tam děje atd. Prostě a jednoduše – führer daroval toto město židům, jak hlásila nacistická propaganda. Ale pravdou bylo, že sloužilo jako sběrná a přestupní stanice pro přesun do dalších – vyhlazovacích - táborů, jako byla např. Riga, Izbica, Malý Trostinec, Sobibor, Osvětim, Majdanek či Treblinka v Polsku. Zde všichni mizeli téměř beze stopy. Na výběr měli buď otrockou práci pro německé hospodářství, nebo smrt. Ale i ti, již byli práce schopní (na rozdíl od většiny matek a dětí), se osvobození mnohdy nedočkali kvůli vyčerpání a nemocem.

Tvář a status ghetta se proměňovaly. V lednu 1942 se rozhodlo, že Terezín se stane „ghettem pro staré“. Lidé starší 65 let, prominenti, držitelé vyznamenání a osoby poznamenané 1. světovou válkou zde měli zůstat nadobro, tím byl i úmysl „konečného řešení židovské otázky“ zastíněn. Přijížděly stále další a další transporty – z Nizozemí, Dánska, Rakouska, ale i Slovenska nebo Maďarska. Celkem prošlo terezínským ghetttem na 150 000 vězňů. Na východ jich odjelo skoro 150 000, po válce se jich přihlásilo pouze 3000. Těsně před květnovým osvobozením navíc propukl v Terezíně skvrnitý tyfus, který sem zanesli evakuovaní vězni z německých koncentračních táborů. Osvobozená Rudá armáda vyhlásila na nějaký čas karanténu, lidé nesměli tábor opustit. Vznikla zde polní nemocnice s laboratořemi s potřebným vybavením. Podařilo se tak zachránit další životy bývalých vězňů.

⁶ Narozen 1. 1. 1880 v Kutnu (Polsko), zemřel 10. 7. 1957 v Londýně. Prozaik a dramatik polského původu, píšící převážně v jidiš.

⁷ CÍLEK, Roman a KRAUS, František R. *Tisíce obyčejných smrtí. Svědectví novináře, který viděl počátky i konce (1933–1945)*. Praha: Nakladatelství P3K s.r.o., 2011. ISBN 978-80-204-1685-8. s. 85.

2.2 Správa ghetta

Ghetto fungovalo do jisté míry pod vedením židovské rady starších, tzv. Ältestenrat, která měla na starost organizaci uvnitř tábora, ale sama musela plnit rozkazy komandatury SS. V pozici judenältestera se vystřídal Jakub Edelstein, Paul Eppstein a dr. Benjamin Marmelstein. Názory na jejich činnost v souvislosti s vedením ghetta jsou rozporuplné (bezproblémové plnění rozkazů SS komandatury, nařčení z kolaborace apod.). Musíme brát v úvahu závažnost celé situace i prostředí, kde se jejich konání a rozhodování odehrávalo, jelikož museli převzít odpovědnost za osud tisíce vězněných lidí. Snažili se zachraňovat ostatní organizováním produktivní práci uvnitř ghetta, což mělo oddálit deportaci.

V radě starších pak byli i ti, kteří měli na starost jednotlivá oddělení táborové samosprávy. Jednalo se o oddělení: administrativní (evidence vězňů, statistika, doprava aj.), hospodářské (pracovní nasazení, sklady, zajišťování výživy, praní prádla, hubení hmyzu, výroba, hospodaření s prostory), finanční (veškeré účetnictví), technické (zásobování vodou a elektřinou, projektování, provádění staveb, údržba, požární ochrana aj.), zdravotní a sociální péče (zdravotnická zařízení, domovy pro mládež, starobince, pohřbívání aj.). Krom toho zde na pořádek ještě dohlížela stráž ghetta, i když neozbrojená, tvořená samotnými vězni.⁸

Tato židovská samospráva zřízená nacisty „*nejen z organizačně–technických důvodů, ale také proto, že vytvořením vězeňské hierarchie a přisouzením jistých privilegií určité části vězňů docílila rozkolu v jejich řadách,*“⁹ měla na starost i sestavování transportních listin z Terezína, ve kterých byla uvedena jména těch, kteří mají Terezín opustit. O transportech přitom neměla většina terezínských vězňů tušení. Stávalo se, že po zveřejnění jmen „spadlých do transportu“ přicházely tzv. reklamace z transportů a z protekce bývali někteří lidé z transportu vyřazováni. Listiny se tak mnohdy i několikrát předělávaly. Sestavování transportních listin se na podzim 1944 ujala nacistická komandatura ghetta, která prvořadě začleňovala do transportů významné osoby a představitele židovských organizací, bývalé důstojníky, vynálezce apod.¹⁰

Situace Němců se na frontách zhoršovala (porážka v bitvě u Stalingradu v prosinci 1942, neúspěchy v severní Africe,...) a po vydání deklaráce spojeneckými vládami sílil

⁸ CHLÁDKOVÁ, Ludmila. *Terezínské ghetto*. Praha: Naše vojsko, 1991. ISBN 80-206-0283-6. s. 9.

⁹ KASPEROVÁ, Dana. *Výchova a vzdělávání židovských dětí v protektorátu a v ghettu Terezín*. Praha: UK, Filozofická fakulta, 2010. ISBN 978-80-7308-327-4. s. 104.

¹⁰ Tamtéž, s. 104 – 105.

tlak ze strany Mezinárodního Červeného kříže, aby mu bylo umožněno navštívit Terezín a mohl si ověřit pravdivost charakteru zdejšího ghetta. Nacisté se chtěli bránit proti nařčení z vražedného „konečného řešení židovské otázky“ a chtěli ghetto prezentovat jakožto ukázkové. Co následovalo: 1. 5. 1943 bylo pro Terezín zrušeno označení „ghetto“ a zaveden název Jüdisches Siedlungsgebiet Theresienstadt – Židovské sídliště Terezín, ulice byly plnohodnotně pojmenovány a bylo zavedeno fiktivní hospodářství – byla zavedena tzv. Ghettokrone, platidlo. Vše se pomalu začínalo chystat na návštěvu Mezinárodního výboru Červeného kříže. Tyto přípravy trvaly zhruba rok, než se delegace MVČK dostavila. Při tzv. stadtschönerung (zkrášlování města) byly založeny nové trávníky a záhony, vystavěn pavilon hudby, kulturní sál, sportovní areál, ulice byly vydrhnuty a nově vydlážděny. Viditelně – naoko se změnil život v táboře, podmínky i tvář místa, kde byli lidé nuceni žít.

Delegace prošla ghetto po důkladně připravené a zkontrolované trase, a tak v podstatě nemohla vidět pravdu. Po této návštěvě bylo delegací „pro klid všech za zdmí ghetta“ potvrzeno, že Terezín opravdu neslouží jako přestupní stanice pro deportaci na východ, ale všichni sem shromáždění zde nastálo zůstávají. Důkladem toho všeho jsou přece i pořízené fotografie a zde natočený film, které propagují a snaží se podat „idylický“ obraz o tamějším životě. Záměrně zde není ukázána krutost podmínek pro „život“ ani transporty. Při natáčení byli přinuceni nejen samotní obyvatelé ghetta věrohodně hrát, ale i štáb byl donucen ke zrealizování tohoto snímku a režisér Kurt Gerron byl poté i se svou rodinou poslán do Osvětimi a zavražděn v plynové komoře. Film se jmenuje „*Der Führer schenkt de Juden eine Stadt*“ – *Vůdce dal židům město*, a dodnes je dochován.¹¹

Nacisté byli s výsledkem spokojeni: dosvědčující zpráva MVČK i film, který ukazuje svět terezínského prostředí, kde židé spokojeně pracují, v ničem nestrádají a ve volném čase se věnují zábavě a odpočinku: fotbalu, umění práci na zahradách, vzdělávání. Tak je nezasvěceným zjevné, že Terezín je úplně normální místo pro život. Město, které dal führer židům...

¹¹ *Adolf Hitler Gives the Jews a City - Life in Theresienstadt Camp (part 1)*. [online]. 14. 12. 2011. [cit. 2014-02-12]. Dostupné z WWW: <http://www.youtube.com/watch?v=45692xPHXGk>.
Adolf Hitler Gives the Jews a City - Life in Theresienstadt Camp (part 2). [online]. 14. 8. 2012. [cit. 2014-02-12]. Dostupné z WWW: http://www.youtube.com/watch?v=3R0HO_ZJ4T8.

2.3 Život v táboře

„V Terezíně bylo k dispozici 11 kasárenských budov, dále množství vojenských objektů, zčásti vestavěných do valů ve formě kasemat, Malá pevnost policejní věznice pražského gestapa se silným strážním oddílem SS a 218 civilních domů.“¹² Celkem zde bylo soustředěno najednou zhruba 30 000 - 40 000 osob, záleželo na četnosti transportů směřujících do Terezína a pryč z něj. Vězni obývali kasárenské budovy i domy od půd až po sklepy, ubikace byly vybaveny většinou třípatrovými postelemi, stoly, poličkami a věšáky. V místnosti žilo společně více lidí, člověk neměl soukromí. „Obyvateli ghetta, který ještě nedávno vlastnil svůj byt, bylo nyní přiděleno pouze místo na spaní ve společných prostorách, odděleně dle pohlaví. Musel si zvyknout na to, že místo jemu přidělené k bydlení může opustit pouze se zvláštním povolením, především ze služebních důvodů. Musel si zvyknout na to, že si pro jídlo chodí s kastrůlkem, že je odkázán sám na sebe...“¹³ Problém představovala hygiena, kdy na některých místech pro bydlení úplně chybělo hygienické zařízení nebo ani nebyla tekoucí voda. Není tedy divu, že vši, štěnice nebo obtížný hmyz zde měly ty nejlepší podmínky pro parazitování. Taktéž se nedalo všude topit. Kromě ubikací bylo nutné zajistit prostory pro kuchyň, odvěšivovací lázně, dezinfekční komory, ale třeba i pro výrobní dílny. Bylo postaveno krematorium, kde se uskutečnilo i až 180 kremací denně. Např. za rok 1942 je uváděno 12 967 mrtvých.

Po příjezdu musel každý nastoupit na tzv. šlojsku¹⁴, kde byl zkontrolován a byly mu zabaveny věci, které nebylo povoleno vlastnit. S sebou bylo povoleno až 50kilové zavazadlo, které jim nakonec bylo stejně zabaveno. Zároveň již zde začala platit pravidla: zákaz chůze po chodníku, zákaz styku mužů a žen, zákaz vlastnit cenné předměty, fotoaparáty, hudební nástroje,... Platilo nařízení zdravit každého v uniformě, nevycházet po setmění z ubikace, odesílat či přijímat korespondenci atd. Při porušení těchto pravidel a zákazů hrozil trest smrti nebo předstoupení před soud ghetta, který určil viněmu jako trest počet dní v táborovém vězení. Zpravidla po odpykání trestu dotyčného čekal transport na východ a likvidace.

Povinností v táboře byla práce, kterou vykonávali všichni od 14 let výše kromě starých a nemocných vězňů. Pracující měli někdy v určitých směrech výhody, zejména pokud pracovali konkrétně ve výrobě pro ghetto nebo přispívali k jeho chodu v důležitém

¹² ŠPIRKOVÁ, Věra, Mgr. *Terezín. Malá pevnost*. Plzeň: Fraus, 2004. ISBN 80-7238-295-0. s. 5.

¹³ KASPEROVÁ, Dana. *Výchova a vzdělávání židovských dětí v protektorátu a v ghettu Terezín*. Praha: UK, Filozofická fakulta, 2010. ISBN 978-80-7308-327-4. s. 103.

¹⁴ Z německého slova *die Schleuse* - propust

oboru – budování kanalizace, vodovodu, krematoria nebo vlečky z Bohušovic do Terezína. Dále lidé pracovali v zemědělství a v dílnách – opravy bot, šatstva, produkce pro německou říši, pekárny, kuchyně, péče o mládež a staré osoby. Výhody se pak vztahovaly i na jejich rodinné příslušníky. Stávalo se, že tito lidé se vyhnuli transportu nebo dostávali vyšší přiděly jídla, Jídla bylo málo a bylo nevyživné, stereotypní a bez vitaminů a pocit hladu se vyskytoval každodenně. Někdy nezbyvalo nic jiného, než se prohrabávat odpadky a doufat, že mezi nimi se najdou ještě nějaké zbytky, ovšem mnohdy už zkažené.

Důležité zde bylo i lékařství, fungovalo ale na primitivní úrovni, a to kvůli nevyhovujícím podmínkám. Byly provozovány marodky, nemocnice a ambulance, léků a potřebných materiálů k ošetřování byl ale nedostatek. Nemoci se šířily rychle a ve velkém počtu především kvůli nedostačující hygieně, a tak ghettem otřásly i nemoci jako tyfus, tuberkulóza, kožní choroby, lidé často trpěli průjmy. Bohužel i těmto nemocem podléhali a pohřbívání byli do země za hradbami ghetta.

Přes tyto nevyhovující podmínky – těžkou práci, nedostatek jídla, ubytování bez soukromí a v nuzném zázemí, šířící se nemoci, ponižující zacházení a další aspekty, se lidem podařilo rozvinout kulturní život, a to na vysoké úrovni, i když je k tomu spíše vedly okolnosti mimoestetické a umění vznikalo spontánně. Začalo se tak dít během roku 1942, po proměně ghetta, když z úst SS komandantů vycházela jako reakce na kulturní činnost slova „Jen ať si hrají!“, a stavěli se k tomu lhostejně, protože dobře věděli, jak všichni ti lidé skončí, až opustí v transportech Terezín. Zároveň toho mohli využít ve svůj prospěch, protože těmito kulisami byla zastiňována pravá podoba tábora.¹⁵

2.4 Kulturní činnost

Kulturní aktivity, umění, snad to jediné drželo obyvatele ghetta při životě. „*Umění neskýtalo jen únik z kruté reality ghetta, ale bylo především projevem stále žijoucí tvořivosti, bylo posilou pro psychiku a obranou proti všudypřítomné nivalizaci lidství.*“¹⁶ V táboře pobývalo mnoho významných osobností – vědců, umělců, učitelů, lékařů, politiků. Vedli semináře a přednášky, učili děti, pořádali koncerty, divadelní představení, psali, recitovali, zpívali, vyprávěli... snažili se o osvětovou a přednáškovou činnost, aby alespoň trochu potlačili svá každodenní utrpení a nezapomněli na to, že i tady jsou pořád

¹⁵ CHLÁDKOVÁ, Ludmila. *Terezínské ghetto*. Praha: Naše vojsko, 1991. ISBN 80-206-0283-6. s. 9-15.

¹⁶ KASPEROVÁ, Dana. *Výchova a vzdělávání židovských dětí v protektorátu a v ghettu Terezín*. Praha: UK, Filozofická fakulta, 2010. ISBN 978-80-7308-327-4. s. 161.

lidmi. Předávali si navzájem poznatky z různých vědních oborů, jejich motivací byla především „*životní nutnost připravit a vzdělávat mládež pro poválečný život; další úvahou bylo oživit odbornou sebeúctu jak přednášejících, tak posluchačů, a kompenzovat bídu každodenní fyzické existence bohatstvím duchovního života.*“¹⁷ Obrovský potenciál talentu, znalostí a zkušeností byl vměstnán do zdí ghetta. Vzniklo tak oddělení pro volný čas – „*Freizeitgestaltung*“ (FZG), ve kterém pracovalo na 276 lidí. Přednášky se pořádaly ve sklepích, na půdách, kde se dalo, a byly hojně navštěvovány jak dětmi, tak dospělými i starými obyvateli. Všechna tato činnost byla evidována, protože musela být nahlašována vedení SS, a tak dodnes můžeme zjistit, jaká přednáška se kdy, kde a kým konala. Každý den byl vypracován plán přednáškových akcí a poté se sháněly prostory pro jejich uskutečnění. S organizátory spolupracovaly i písařky, které měly na starost prvotně sepisování transportních seznamů, ale vždy byly ochotny přepisovat dokumenty pro FZG, pokud jim to čas dovolil. Zároveň byly vypracovávány dotazníky ohledně zájmu posluchačů o daná témata a evidence přednášejících a počtu posluchačů.

*„V letech 1943-1944 byl oficiální týdenní program veřejně vyvěšován: všeobecné a židovské přednášky v němčině, češtině a jiných jazycích, německé, české a jidiš divadlo, recitace (též hebrejsky a v antických jazycích), koncerty, kabarety nebo sport. (...) Existovaly každotýdenní kroužky, zabývající se židovskými otázkami, vědou, dějinami, politikou, uměním, výzkumem terezínské sociologie atd., kde na přednášky navazovaly diskuse.“*¹⁸

Návštěvníci přednášek šířili jejich obsahy dál, a tak se řady posluchačů rozšiřovaly. Na účast při přednáškové činnosti vzpomínal Ota Kraus, český spisovatel a novinář židovského původu, který přežil holocaust: „*Účastnil jsem se mnoha vysoce zajímavých přednášek univerzitních profesorů a podobně. Když jsem se vrátil z takové přednášky do svého „kotce“, musel jsem o nejdůležitějších věcech vyprávět. Téměř všichni kamarádi na to čekali, protože ve skutečnosti chodili na přednášky jen někteří. Někteří se báli vycházet za tmy, jiní, kteří museli brzo vstávat a jít do práce, už byli v posteli, a těm všem jsem musel opakovat obsah. Pro mne to bylo také dobře, protože látka, kterou jsem slyšel, mi musela ještě jednou projít hlavou – vždyť jsem zapomněl téměř vše, o co jsem se kdysi*

¹⁷ MAKAROVA, Elena; MAKAROV, Sergej; KUPERMAN, Victor. *Univerzita přežití. Osvětová a kulturní činnost v terezínském ghettu 1941-1945*. Praha: G plus G, 2002. ISBN 80-86103-54-4. s. 5-6.

¹⁸ Tamtéž, s. 15.

zajímal. Ty hrozné události však vás nenechají na pokoji, vzpomenete si na ně, a tak všechno je zase přítomno.“¹⁹

Výtvarné umění a vyučování plní dodnes dokumentační a upomínkovou funkci. Dochovaly se portréty, karikatury, obrázky se zaměřením na detail. Střediskem výtvarníků byla kreslárna technické kanceláře, kde jich pracovalo zhruba 15 – 20. Jmenovala bych několik z mnoha výrazných osobností: karikaturisty Bedřicha Frittu (1906-1944), Leo Haase (1901 – 1983), Otto Ungara (1901-1945), Karla Fleischmanna (1897 – 1944) nebo portrétistu Petra Kiena (1919-1944). Prvotně měli za úkol vypracovávat plány pro projekty Technického a Hospodářského oddělení – grafy, statistiky, přílohy ve výkazech samosprávy apod. V průběhu „zkrášlování“ tábora pak tvořili plakáty, výzdobu a nápisy na tamějších budovách, byli tak zneužíváni k propagandě. Dařilo se jim ale i pořádat výstavy a výtvarně inspirovat další umělce i amatéry. Malíři se ale snažili tajně zobrazovat i reálnou podobu ghetta i s jejími temnými zákoutími a nekalostmi – a vlastně všední věci: fronty na jídlo, život v ubikacích, pohřební vozy tažené lidmi, ... Povedlo se jim skrz obrazy vynést tyto informace ven a při delegaci MČK proběhla aféra: příchozí se vyptávali, chtěli vidět i jiná místa. Němci se divili, jak o jejich existenci vědí, a pochopili, že někdo vynáší ven informace. Zahájili pátrání a zjistili, že jsou to právě umělci, kdo pašují ven pravdivé obrázky terezínského ghetta. Němci malíře označili za šířitele propagandy hrůzy a za trest je přesídlila do Malé pevnosti spolu s jejich rodinami. Poté byla většina z nich odvezena na východ, kde byli usmrceni.

V dílnách byly vyráběny předměty dekorační i užité funkce pro německé firmy i pro osobní potřebu: obrázky a ozdoby z keramiky, dřeva, kovů.

Dětem se věnovala Friedl Dicker-Brandeisová (1898-1944), rakouská výtvarnice a pedagožka, která působila v Terezíně jako vychovatelka dětí a učitelka výtvarné výchovy. Malířka si přála, aby děti při kreslení alespoň na chvíli zapomněly na násilí, které je obklopovalo. „*Myslete na vesmír, myslíte na volnost. Dovolte své představivosti, ať se divoce rozletí. A zachyťte vše na papír.*“²⁰ Shromažďovala pak dětské kresby a před svým odjezdem do Osvětimi se jí podařilo uschovat je v kufru na jedné z půd. Těchto kreseb se dochovalo kolem pěti tisíc.²¹

¹⁹ MAKAROVA, Elena; MAKAROV, Sergej; KUPERMAN, Victor. *Univerzita přežití. Osvětová a kulturní činnost v terezínském ghettu 1941-1945*. Praha: G plus G, 2002. ISBN 80-86103-54-4. s. 16.

²⁰ LEVINE, Karen. *Hanin kufřík. Příběh dívky, která se nevrátila*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-796-5. s. 76.

²¹ PAŘÍK, Arno. Ghetto – výtvarné umění. *Roš chodeš*, 1991, roč. 53, č. 1. Ze dne 1. 10. ISSN 1210-7468. s. 6-7.

Hudební činnost se rozvíjela již s příchodem Aufbaukommanda v r. 1941, kdy někteří z jejích členů byli profesionální hudebníci. Oni, ale i amatéři, se scházeli na ubikacích, zpívali a navštěvovali staré, nemocné anebo děti.

Hudební produkce se rozrůstala během let 1943-1944, kdy se kvůli chystané delegaci MČK zmenšila intenzita transportů ven, a tak se přechodné pobyty prodlužovaly.

Fungovala kabaretní představení a divadla – české, německé i židovské, loutkové a maňáskové divadlo pro děti nebo koncerty pod vedením dirigenta Osvobozeného divadla a po válce i Čs. filharmonie Karla Ančerla (1908-1973), skladatele Hanse Krásy se skladbami českých i zahraničních autorů, na program se dostaly i autorské skladby komponované v Terezíně. Byly uváděny opery pod vedením sbormistrů a dirigentů, ať se jednalo o Prodanou nevěstu či Figarovu svatbu. Spolu s dětmi byla nastudována dětská opera Brundibár, jejíž notový záznam přivezl do Terezína Rudolf Franěk. Opera velmi zapůsobila na publikum nejen svojí melodičností, ale i díky svému „*posílení víry ve šťastný konec, jež terezínský divák tolik potřeboval.*“²²

Vynikli zde i někteří zpěváci, např. Marion Podolierová nebo Karel Berman (1919-1995). Chod hudebních a dramatických produkcí byl narušován cenzurami vybraných představení, neustálým řešením technického zázemí a v neposlední řadě povoláváním vězňů do transportů, to se samozřejmě týkalo i dětských herců, a tak se interpreti střídali. I přesto to nepředstavovalo důvod s těmito aktivitami skončit, protože tehdy pro vězně hudba znamenala více než potrava.²³ „*Sílu veršů s hudby, jež vězněným dětem i dospělým přinášelo umění, netřeba dlouze komentovat.*“²⁴

Literárních památek se zachovalo nejméně, protože velké množství bylo zničeno Němci, když spalovali dokumenty a důkazy. Víme, že „*hlavním, opakujícím se motivem v tvorbě většiny autorů v Terezíně byl všední lágrový den, kontrast světa za branami ghetta a života uvnitř s jeho nemocemi, špínou, hladem a transporty.*“²⁵ Mezi literárními tvůrci byly i děti, které si často psali deník. V jejich podání zní tato témata ještě působivěji. „*Okolnosti, za nichž vznikala terezínská literatura, nám nedovolují poměřovat její kvalitu běžnými estetickými sudidly. Tvorba terezínských vězňů má dnes pro nás hodnotu*

²² KASPEROVÁ, Dana. *Výchova a vzdělávání židovských dětí v protektorátu a v ghettu Terezín*. Praha: UK, Filozofická fakulta, 2010. ISBN 978-80-7308-327-4. s. 160.

²³ VRKOČOVÁ, Ludmila. *Ghetto – hudba. Roš chodeš*, 1991, roč. 53, č. 1. Ze dne 1. 10. ISSN 1210-7468. s. 6-7.

²⁴ KASPEROVÁ, Dana. *Výchova a vzdělávání židovských dětí v protektorátu a v ghettu Terezín*. Praha: UK, Filozofická fakulta, 2010. ISBN 978-80-7308-327-4. s. 161.

²⁵ VRKOČOVÁ, Ludmila. *Ghetto – hudba. Roš chodeš*, 1991, roč. 53, č. 1. Ze dne 1. 10. ISSN 1210-7468. s. 10.

*především působivého historického dokumentu (...), ve svém souhrnu však představují v mnoha ohledech zcela zvláštní fenomén v českém, německém i židovském písemnictví.*²⁶

Bohužel mnoho uměleckých děl vzniklých v Terezíně zmizelo i se svými autory a příznivci, protože ti se s nimi až do poslední chvíle nechtěli a nedokázali rozloučit.

3 Vzdělávání a výchova dětí

V Terezíně probíhala výchova v duchu myšlenky, že děti se v těchto složitých podmínkách mají dokázat připravit pro nový svobodný život, na normální budoucnost na území Palestiny. Probíhala zde výuka literatury, matematiky, chemie, zeměpisu, dějepisu, jazyků. Mládež vyučovali zkušení profesori evropských univerzit. V pojetí výchovy se lišili nejen sionisté nebo komunisté, i nacionalisté a další, ale všichni se dokázali ohledně vzdělávací činnosti domluvit a spolupracovali. Ideologie výchovy byly rozdílné, ale stály vedle sebe. K tomu je vedla myšlenka a vědomí, že děti je třeba zachránit - to je důležitější než dohady o tom, kdo má zrovna se svým názorem pravdu. Jednalo se tedy o kolektivní výchovu, která se stala jediným možným řešením. Označení „škola“ bylo zakázáno, a tak se říkalo, že jde o „aktivity volného času“ nebo také „domácí úkoly“. Vzdělávací programy byly připravovány ve spolupráci s FZG.

Děti v Terezíně byly jiné než jejich vrstevníci za hradbami ghetta. Lišily se mentalitou, tím, co si zde prožily, co viděly – odvlékání celých rodin neznámo kam, zatýkání, nelidské zacházení, každodenní boj s hladem a nemocemi, špínu, rivalitu, apatii anebo snad i naději na lepší zítřek.

Děti a mládež mělo na starosti oddělení samosprávy Péče o děti a mládež – Jugendfürsorge, jehož vedoucím byl stoupenec sionistického hnutí Egon (Gonda) Redlich. Tento pětadvacetiletý student práv již před začátkem války nasbíral pedagogické zkušenosti ve výchově mládeže, když založil židovskou školu, organizoval různé soutěže, letní tábory, hodiny hebrejštiny, pořádal diskuse apod. Měl jasno v tom, kam má terezínská výchova směřovat. Hlásil se k výchově v židovském duchu. Kladl důraz na psychický i fyzický vývoj dětí a pečlivě vybíral personál, kterému byly svěřovány. Je známo, že si psal deník, kam zapisoval kromě činnosti oddělení Jugendfürsorge i své úvahy a

²⁶ Tamtéž, s 10.

nezodpovězené otázky, a kde nacisty nazýval *oni*.²⁷ Do Terezína byla deportována i jeho manželka, narodil se jim zde syn.

Během roku 1942 se vynořila další vůdčí osobnost terezínské výchovy, kterou byl Alfred (Fredy) Hirsch. Na vyžádání Gondy Redlicha se stal jeho pomocníkem. Byl to Němec, který ve 30. letech emigroval do Československa. V Berlíně studoval sportovní akademii a jeho vášeň pro sport se odrážela ve výchově dětí. Každé ráno proběhla rozcvička na kasárenském dvoře a prostor byl věnován i hraní pohybových her. Fredy Hirsch byl vitální, temperamentní a pro svoje poslání nadšený, a tak se v průběhu času zdálo, že je to právě on, kdo stojí v čele oddělení, a ne Gonda Redlich. I proto postupně vztah mezi Gondou a Fredym začínal chladnout, k tomu se čím dál častěji vyskytovaly důvody pro vzájemné neshody, až se odcizili úplně. Fredy Hirsch byl 6. září 1943 transportován do Osvětimi, Egon Redlich se spolu s manželkou a synem transportu také nevyhnuli. Čekal na ně počátkem roku 1944.

„Willy Groag vzpomíná: Naposled jsem potkal Gondu v den, kdy dostal předvolání do transportu...Hledal mě a byl rád, že mě zastihl. Řekl mi, že mu slíbili místo v osobním voze a dovolili vzít s sebou dětský kočárek. Nemůže to být nic špatného, když si může vzít s sebou dětský kočárek, není-liž pravda?“²⁸

V táboře pak byly zřízeny tzv. „Kinderheimy“, dětská oddělení. Děti ve věku 7 – 16 let žily odděleně od rodičů a v podobných věkových skupinách spolu bydlely v místnostech zhruba po třiceti. Dohlíželi na ně vychovatelé a vychovatelky. Ti se starali o děti 14 hodin denně, navíc sloužili i noční služby. Vychovatelé zastávali funkci učitele, hygienika, otce i matky. Věnovali dětem nedocenitelnou péči. Navíc platili za kamarády a tím vším se stali morálními vzory. Pro děti profesionálové, ale oni sami se potýkali s řadou situací, které museli sami ustát a nemohli to před dětmi dávat najevo.

„Kdo ale pracoval v Terezíně s dětmi, ten ví, že se někdy oko dítěte divně zalesklo, ten zná pohled, ve kterém bylo tolik proč a na který žádný vychovatel neznal své proto, ten ví, že děti v noci se probouzející otvíraly oči a zíraly do prázdné tmy, ten slyšel někdy jejich tichý pláč, pro který nebylo léku, ten zná složitost a tragiku židovské dětské duše, pro jejíž uklidnění ještě nebyla napsána žádná psychologická učebnice.“²⁹ Dále se vychovatelé snažili o zajištění lepšího bydlení, stravování i hygienických podmínek. Stále

²⁷ MAKAROVA, Elena; MAKAROV, Sergej; KUPERMAN, Victor. *Univerzita přežití. Osvětová a kulturní činnost v terezínském ghetu 1941-1945*. Praha: G plus G, 2002. ISBN 80-86103-54-4. s. 62-66.

²⁸ Tamtéž, s. 66.

²⁹ DIVIŠOVÁ, Milada. Vedem. Časopis chlapců z Terezína. *Lidové noviny*. 1995, roč. 8, č. 66. Ze dne 18. 3. ISSN 0862-592. s. 13.

byl nedostatek dětského prádla a vybavení (nábytku – dětská postýlka apod.), a tak spolupracovali se sociálními pracovníky, lékaři, domovníky a lidmi z technického provozu - údržbáři, elektrikáři.

„Museli se postarat i o přiměřené pracovní nasazení dětí starších 14 let. Oblíbenou činností v heimech bylo předčítání knih, vyprávění, besedy, dramatizace pohádek a hraní divadla vůbec. Svě důležité místo tu měly i sportovní soutěže.“³⁰

Každý vychovatel si musel ujasnit své duchovní přesvědčení. Důležitá byla otázka cíle a obsahu výchovné práce. Výchova měla vést ke vztahu nejen k sobě samému, ale i k druhým lidem, k národnímu společenství a k práci. V Terezíně se výchova musela řídit dvěma základními body: výchovou ke kolektivní zodpovědnosti a k židovství. Tímto spojením tak dojde u člověka k harmonii a jednotě. Šlo tedy o výchovu jedince společenstvím, ale nebyla potlačována individualita dítěte.³¹

Zlomovým momentem bylo zakládání samostatných domovů dětí a mládeže v roce 1942. Děti do deseti let věku žily v dětských domovech (kinderheimen), děti ve věku 10 – 15 let pak v mládežnických domovech (jugendheimen), odděleně chlapci (v knabenheimen) a dívky (obývaly mädchenheimen). Dále tu byly ještě učňovské domovy (lehrlingsheimen). Děti zde spolu žily asi po třiceti na pokojích, které se označovaly jako *domov*. Pokoje byly rozděleny podle věku dětí, jazyka, kterým mluvily, a jejich pohlaví (tedy domovy chlapecké a dívčí).

³⁰ CHLÁDKOVÁ, Ludmila. *Terezínské ghetto*. Praha: Naše vojsko, 1991. ISBN 80-206-0283-6. s. 13.

³¹ KASPEROVÁ, Dana. *Výchova a vzdělávání židovských dětí v protektorátu a v ghettu Terezín*. Praha: UK, Filozofická fakulta, 2010. ISBN 978-80-7308-327-4. s. 114 – 128.

4 Domov I - Republika ŠKID

Pro nás je nyní nejdůležitější chlapecký domov pod označením L 417, který se nacházel ve čtvrté podélné ulici – Langestrasse, v domě č. 17. Před vznikem ghetta to byla budova školy (dnes Muzeum ghetta). Děti a mládež si spravovaly tento domov samy a v jeho čele stál Otto („Otík“) Klein se zástupcem Leošem Demmerem, kteří sotva překročili věk dvaceti let.

„V této budově bylo deset takzvaných „heimů“. Každý domov měl svou místnost, své vychovatele, kterým jsme říkali madrichim, své číslo a své jméno,“³² vysvětlují někdejší příslušníci jednoho z domovů, „jedničky“. Platil zde psaný, ale respektovaný zákon o průběžném udržování čistoty a pořádku. Každý pátek večer přicházel Otto Klein s Leošem Demmerem na kontrolu heimů. „Vedoucí vypracovali jakási bodový systém a jednotlivé oddíly soutěžily o největších pořádek, o nejlepší dojem z prohlídky, jejíž výsledek byl pak vyvěšen na „tabuli cti“. Běda, objevil-li „Otík“ pod nějakým kavalcem zablácené boty nebo na policiče špinavý esšálek! Body šly všem dolů a viník se stal terčem opovržení a výčitek celého kolektivu.“³³

V ubikacích se spalo na třípatrových palandách s žebříky, uprostřed místnosti stál stůl se židlemi. U postelí měli chlapci poličky pro své drobnosti.

Většina z heimů měla kromě své samosprávy i vlastní vlajku, pozdrav, hymnu, znak. Patřily sem domovy:³⁴ domov I – *Republika ŠKID*, domov II, domov III, domov IV, domov V – *Drod* (vrabec), domov VI – *Lvičata*, domov VII – *Nešarim* (jestřábi), domov VIII (brzy zanikl a chlapci byli převedeni do domova V), Domov IX – *Bobři* (dle Foglarových Hochů od Bobří řeky), domov X. Osazenstvo jednotlivých domovů se odlišovalo: intelektuálové, bodří chlapci, sportovci, skauti...

„Tak se podařilo z dětí různého stáří, různých společenských vrstev, ale i ze sirotků vychovávaných dříve v ústavech vytvořit diferenciovanou, a přesto jednotnou skupinu, která dávala prostor jak dětem sportovcům, tak dětem intelektuálního založení; samotářům

³² KRÍŽKOVÁ, Marie Rút, KOTOUČ, Kurt Jiří, ORNEST, Zdeněk. *Je mojí vlastní hradba ghett?* Básně, próza a kresby terezínských dětí. Praha: Aventinum, 1995. ISBN 80-7151-528-0. s. 34.

³³ BROD, Toman. *Ještě člověk neví, co ho čeká. Života běh mezi roky 1929-1989.* Praha: Academia, 2007. ISBN 978-80-200-1498-6. s. 115.

³⁴ Označení domovů jsou uváděna jak s velkým, tak s malým písmenem na začátku slova. Zvolila jsem běžnější variantu, s malým *d*.

i dětem plným života, zvyklým na společnost, dětem z venkova i velkoměst či jedináčkům nebo dětem z početných rodin.“³⁵

Jedním z nejvýraznějších domovů zde byl domov I, který vedl profesor Valtr Eisinger. Byl to třicátník, který před válkou učil na gymnáziu český jazyk a němčinu. Při této profesi se také seznámil se svou budoucí manželkou Věrou Sommerovou, která byla jeho žačkou, a tak se scházeli tajně. Jejich několikaměsíční štěstí pak narušilo předvolání do transportu – dne 28. ledna 1942 byl Eisinger odvezen do Terezína. Po půl roce se zde ocitla i Věra se svou rodinou, a tak se opět shledali. Pracovali spolu v oddělení Péče o děti a mládež – Věra jako opatrovnice v dětském domově a Valtr se tedy stal vedoucím domova I v L 417. „*Zde působil jako jedna z nejvýraznějších pedagogických osobností, jako obdivovaný i kontroverzní vychovatel, který se s vedením Jugendfürsorge nejednou střetl o směřování terezínské výchovy, neboť sám byl stoupencem komunistické strany a také „své chlapce“ vedl v levicovém duchu.*“³⁶ Výrazným rysem jeho osobnosti byly tolerance, zásadovost, altruismus, ale uměl si i získat důvěru chlapců, připustit od nich kritiku a dokázal přiznat své chyby a omyly. Jedna z jeho nejvyšších zásad byla výchova ke společenství, vnitřní motivace pro vlastní kulturní a mravní zdokonalení, sebekázeň a spoluzodpovědnost. Důležitou váhu pro něj mělo i vytváření vlastního názoru u dětí, jejich samostatnost v myšlení. Velmi vážně se zabýval problémem morální výchovy v podmínkách ghetta.

Eisinger na domově zavedl bodovací systém, body se daly získat za odměnu. Stačilo svědomité plnění úkolů, někdy dobrý nápad a jeho provedení. Chlapci pak byli ochotnější pracovat a u vychovatele nebyla tolik nutná autorita – hoši si naopak stěžovali, že příležitostí ke sbírání bodů není dostatek. Bodovacím systémem byli vedeni k řádné výchově k práci, která je třeba pro kulturní a mravní zdokonalení nejen kolektivu, ale i sebe sama.

U dětí byl znám pod přezdívkou Prcek nebo Bumbrdlíček, kterou si zvolil sám podle svého menšího vzrůstu.

Domov I fungoval v letech 1942 – 1944. Během těchto dvou let zde prošlo přes 90 dětí. Spolu zde najednou pobývalo přibližně 40 – 50 chlapců ve věku 13 – 15 let. „*Každý z chlapců si s sebou přinášel své dřívější zvyky i zlozvyky, rozdílné rodinné i sociální zázemí, odlišné povahové a charakterové vlastnosti i mnoho dalších svých odlišností a*

³⁵ KASPEROVÁ, Dana. *Výchova a vzdělávání židovských dětí v protektorátu a v ghettu Terezín*. Praha: UK, Filozofická fakulta, 2010. ISBN 978-80-7308-327-4. s. 138.

³⁶ Tamtéž, s. 144.

specifik, navíc umocněných rozpolceností dospívání. ³⁷ Kolektiv tvořili „akademici“ – vědci a umělci, „aktivisté“ – iniciativní, bez speciálních zájmů, dále ctizádostiví chlapani, kteří ovlivňovali „veřejné mínění“ a nakonec „neutrálové“ – ti, již neměli vyhraněné zájmy, sportovci, chlapani bez skupinové příslušnosti apod. Každý si zde našel své místo. ³⁸

Pod vedením pedagoga Eisingera zde vznikla tzv. Republika ŠKID. Název „republiky“ byl zkratkou spojení, které vysvětlovali takto: *Škola, I. domov*. Víme, že Eisinger byl stoupencem marxistické myšlenky a právě ruskou knihou (ruštinu a ruskou literaturu miloval) G. Bělycha a B. Pantělejeva „Republika ŠKID“, kterou četl ještě před válkou a jež pojednávala o jednom petrohradském domově pro sirotky, který se jmenoval „Škola imeni Dostojevskovo“ (Škola sociálně individuální výchovy Dostojevského) a kde si děti samy spravovaly svoji „republiku“, se nechal tímto výchovným vzorcem inspirovat. Pravdou tedy bylo, že ŠKID byla zkratka tohoto ruského díla. Oficiální vznik terezínské „republiky ŠKID“ je datován k 18. 12. 1942.

Jako správná republika museli škidovci samozřejmě mít svoji vlajku a znak. Podobu vlajky dnes už ani nedáme dohromady; znak vytvořil jeden z chlapanů domova I, Kurt Jiří Kotouč. „*V erbovním štítě letí raketa [...] k pěticipé hvězdě, pozadí tvoří velká kniha. Symbolika věru přehledná a jednoznačná. Raketa našeho úsilí směřuje k pěticipé hvězdě, přesněji ke všemu, co tato hvězda představuje. Prostředníkem i podmínkou jejího dosažení je kniha-neustálé vzdělávání.*“ ³⁹ Byla složena i hymna. Jmenovala se *Jaká bouře* a zpívala se na nápěv staré dělnické písně „Jako bouře světem letí...“. K tomu byla sestavena i ústava.

Tento výchovný princip a samospráva domova I byly ostatními domovy v bloku L 417 obdivovány, uznávány a také napodobovány, ale v r. 1943 byl Valtr Eisinger ze své funkce vychovatele odvolán, protože byl vedením Jugendfürsorge sledován s nedůvěrou, „zejména pro jeho levicové politickovýchovné zaměření, ale i volnější disciplínu a „přílišnou“ demokratičnost panující na „jedničce““. ⁴⁰ Jeho místo nahradil Josef Stiasný, jenž byl Eisingerovým pomocníkem. U chlapanů byl oblíbený pro své vypravěčské nadání a také pro empatické cítění a pochopení – byl jejich kamarádem - důvěrníkem, zejména v otázkách typických pro věk dospívání. Eisinger se na domov I po nějakém čase do role

³⁷ KASPEROVÁ, Dana. *Výchova a vzdělávání židovských dětí v protektorátu a v ghettu Terezín*. Praha: UK, Filozofická fakulta, 2010. ISBN 978-80-7308-327-4. s. 151.

³⁸ Tamtéž, s. 151.

³⁹ BENEŠOVÁ, Miroslava a kol. In: *Terezínské listy. Sborník Památníku Terezín*. Praha: Nakladatelství OSWALD, 1993. ISBN 80-85433-24-9. s. 84.

⁴⁰ Tamtéž, s. 153.

autority a učitele vrátil zpátky. Svě pedagogické vedení pozměnil – dětská samospráva byla zrušena a on převzal řízení domova. Nakonec se ale s chlapci dobrovolně rozloučil a z vedení „jedničky“ odstoupil, za první byl stále kritizován Jugendfürsorge, za druhé kázeň chlapců se zhoršovala a morálka upadala. Ovšem opět se na heim vrátil, když sledoval, že chlapci samosprávu vzali do svých rukou a s velkým úsilím vrátili mezi sebe disciplínu. Hlavně toto bral Eisinger jako „*pozitivní odezvu svého výchovného působení*.“⁴¹ Sám byl asi překvapen tím, co se z domova vyvinulo. Osazenstvo tohoto heimu bychom mohli považovat za nejvyspělejší kolektiv L 417 vůbec. Ale dle názoru přeživšího Zdeňka Ornesta, jednoho z chlapců „jedničky“, tkvělo toto „tajemství úspěchu“ v Eisingerově osobnosti – pokud by dostal na starost jiný domov, udělal by z jeho chlapců totéž. *Působil totiž zvláštní vnitřní silou, byla to sugestivní osobnost.*“⁴² Navíc bydlel s chlapci přímo v domově, což bylo pro vychovatele neobvyklé. Ti totiž měli svoji zvláštní místnost. „*Už sám fakt, že se Eisinger rozhodl žít s námi – na jednom z „třípatrových“ kavalců – skutečně jak jeden z nás, říká o něm více než všechna slova[...],*“⁴³ hodnotil Kurt Jiří Kotouč, přeživší chlapec z domova I.

4.1 Kulturní činnost domova I

„*Kulturní práce byla spojujícím prvkem všech domovů v L 417. Její poučná část vlastně nahrazovala vyučování, její zábavná část byla velmi bohatá, a tak hoši všech domovů mohli nacvičovat divadelní výstupy, recitovat, malovat, předčítat či navštěvovat různé přednášky.*“⁴⁴ Ty připravovali sami chlapci pro sebe navzájem, ale docházeli tam přednášet i pedagogové, spisovatelé a další osobnosti.

Probíhalo i ilegální vyučování dětí, které vedl sociolog a profesor Bruno Zwicker, přítel Valtra Eisingerova. Výuka tvořila tři kroužky – ruční práce, kreslení, zpěv, ale tajně byl rozšiřován její okruh - jak jsem již uvedla výše, děti se učily zeměpis, matematiku, dějepis, hebrejštinu aj., i když komplikací byly nejen nesourodé vědomosti, ale i nemožnost představy a neznalost i obyčejných předmětů a výjevů, protože „*v uzavřeném*

⁴¹ KASPEROVÁ, Dana. *Výchova a vzdělávání židovských dětí v protektorátu a v ghettu Terezín*. Praha: UK, Filozofická fakulta, 2010. ISBN 978-80-7308-327-4. s. 154.

⁴² KRÍŽKOVÁ, Marie Rút, KOTOUČ, Kurt Jiří, ORNEST, Zdeněk. *Je mojí vlastní hradba ghett?* Básně, próza a kresby terezínských dětí. Praha: Aventinum, 1995. ISBN 80-7151-528-0. s. 39.

⁴³ Tamtéž, s. 40.

⁴⁴ KASPEROVÁ, Dana. *Výchova a vzdělávání židovských dětí v protektorátu a v ghettu Terezín*. Praha: UK, Filozofická fakulta, 2010. ISBN 978-80-7308-327-4. s. 139.

*ghettě netekla řeka, nejezdila auta, nepásla se domácí zvířata, nebyl tam zařízený dům, prostřený stůl, noviny ke čtení“.*⁴⁵ Děti, které zde začaly se „školní docházkou“, se tedy učily o věcech, které neznaly, a tak jim učitelé museli i jinak běžně známé pojmy a předměty vysvětlovat nebo kreslit.

Cílem vyučování dětí bylo, aby čas, který stráví v Terezíně, smysluplným způsobem využily k tomu, aby se dokázaly uplatnit v poválečném životě. Navíc „*tvorba duševních hodnot dávala zapomenout na hrůzy tábora, byla únikem do jiného světa a posilovala psychiku dětí.*“⁴⁶

Členitá a poměrně rozsáhlá je i terezínská literární tvorba. „*Významným projevem kulturní práce domovů byly rovněž jejich dětské časopisy, které podávají svědectví o vnitřním i vnějším životě terezínské mládeže.*“⁴⁷ Časopisy, vydávalo – samozřejmě tajně - několik domovů na L 417, např. *Rim Rim Rim* byl vydáván domovem VII (dříve chlapci publikovali časopis *Nešarim* a *List sedmičky*), dochovalo se několik čísel *Novin* od domova X, *Domova* od domova II, a znám je i časopis *Tam-Tam* domova VI. Nejvýznamnějším terezínským a dětským časopisem vůbec je ale zcela jistě časopis *Vedem*, jehož počet vydání je i nejrozsáhlejší (celkem kolem 800 stran). *Vedem* se dochoval dodnes a je přístupný k nahlédnutí po předchozí domluvě v archivu Památníku Terezín.

⁴⁵ Tamtéž, s. 159.

⁴⁶ Tamtéž, s. 159.

⁴⁷ Tamtéž, s. 139.

5 Vedem a jeho tvůrci

„Vždy první domov první býval, vždy první domov první bude!“ Tak zněl pokřik chlapců domova I. A kdo je první, bez diskuzí vede. A tak byl název časopisu jasný... Na jeho přípravě se pak podílelo mnoho chlapců domova I. Ty nejzásadnější pisatele a příspěvovatele bych chtěla nyní představit. Myslím si, že je namístě přiblížit jejich osudy před pobyt v Terezíně i rodinné a společenské souvislosti, nejen pro následné pochopení jejich literární tvorby a duševních pohnutek.

Stěžejní osobností časopisu byl jeho redaktor Petr Ginz, v jehož hlavě se zrodil nápad časopis vůbec vydávat. Funkce redaktora nebyla volená. „Bylo to spíš tak, že Petr se sám této práce ujal. [...] Měl pro ni všechny předpoklady, které si přivezl už z domova v Praze. [...] Byl tou prací cele zaujat. [...] Časopis byl prostě pro Petra věcí osobní cti. Věnoval mu všechn svůj čas; celý týden, den po dni, pracoval na novém čísle.“⁴⁸

5.1 Petr Ginz

Petr Ginz se narodil 1. února 1928 v Praze rodičům Ottovi a Marii Ginzovým. Maminka nebyla Židovka. S otcem a Petrovou o dva roky mladší sestrou Evou se jí podařilo válku přežít. Rodina žila v Praze, kde Petr navštěvoval v Jáchymovské ul. židovskou školu s výukou češtiny. Byl to kluk jako každý jiný, lumpárny vyvádět uměl, ale přece jen na svůj věk byl velmi sečtělý.

Petr miloval knihy a obdivoval Julese Verna. Sám pak začal psát povídky, zprvu dětské a naivní, poté vznikly i romány. Zároveň si knihy ilustroval. Ve svých třinácti letech napsal román *Návštěva z pravěku*. „V předmluvě píše, že to je zapomenutý Verneův rukopis, který objevil a přeložil pro české čtenáře. Samozřejmě, že to je fikce, ale zábavná. [...] Je to o příšere, která se jmenuje Ka-Du, objeví se v Belgickém Kongu a požívá lidi. Vypadá jako monstrum z pravěku. Několik vědců z celého světa se vypraví do Konga, aby zjistili, co je ta příšera zač, a s překvapením zjistí, že je to vlastně obrovská mašina, kterou zevnitř řídí člověk.“⁴⁹ V kontextu doby a společenské situace je velmi pravděpodobné, že Petr Ginz chtěl v románu zobrazit atmosféru okupace a hitlerovské mašinerie.

⁴⁸ KRŽÍKOVÁ, Marie Rút, KOTOUČ, Kurt Jiří, ORNEST, Zdeněk. *Je mojí vlastní hradba ghett? Básně, próza a kresby terezínských dětí*. Praha: Aventinum, 1995. ISBN 80-7151-528-0. s. 64.

⁴⁹ MATYÁŠOVÁ, Judita. Řekli mu: jsi na seznamu, večer jedeš. *Lidové noviny*. 2012, roč. 25, č. 129. Ze dne 2. 6. ISSN 0862-5921. s. 8.

Ve svých 13 letech si také začal psát deník, od září r. 1941 do února r. 1942, kdy dostal povolání do transportu. Jednalo se o dva sešity, kterými prostupuje leitmotiv „*co je teď zcela obyčejné, vzbudilo by v normální době rozruch.*“ Tím jsou myšlena až absurdní a dehonestující omezení a zákazy platící pro Židy. Jeho deník začíná slovy: „*Byl zaveden odznak pro Židy, je asi takový*“⁵⁰ a následuje obrázek Davidovy hvězdy, kterou musel každý Žid nosit viditelně na svém oblečení. „*Když jsem šel do školy, napočítal jsem 69 šerifů, maminka pak jich napočítala přes sto. Dlouhá třída je nazvána „Mléčnou dráhou.*““⁵¹

Ve svém deníku Ginz zaznamenává veškeré události bez jejich emocionálního hodnocení. Píše o tom, jaké je počasí, další den se objeví zápis o popravách v souvislosti s atentátem na Heydricha nebo informace o tom, kdo ze známých už „spadnul“ do transportu. Prolínají se zde témata osobní i jen obecná konstatování. Dovídáme se například, že se chlapec zaučoval u židovské obce čistit psací stroje, že měl rád dlouhé procházky či býval rád o samotě se svými příběhy a kresbami.

Zápisky mají dnes hodnotu historické výpovědi - je zde líčen postup úředníků vůči Židům – povinná registrace majetku a jejich následné zabavování. „*Deníky končí měsíc před Petrovým transportem. Předposlední zápis však hlásá, že si spolu s kamarády „slunce a vody užili a dobře se měli.*“⁵² S Petrovým blížícím se nástupem do transportu se v deníku mění jeho písmo, stává se méně čitelným a roztěkaným. Při balení zavazadla s sebou si Petr vzal: zásobu papíru (včetně notesu – deníku), linoleum, nožičky na jeho řezání, rozepsaný román Altajský mudrc (který chtěl dokončit, ale nakonec z toho sešlo), dále si vzal kůži na vazbu knih, předsádkové papíry, vodovky. Láskyplně přibalil tyto věci k ostatním zavazadlům.⁵³

Těžké bylo loučení s rodinou, syna doprovodil na místo určené ke shromáždění do transportu otec; maminka by tento smutný rozchod se synem nesnesla.

Petr se tedy v Terezíně dostal do domova I. Říkalo se mu Petruška, Petříček, Ginzero nebo Soukromý profesor. Měl pověst velmi chytrého hochy, vedoucí Valtr Eisinger ho nazval „okrasou domova I“ nebo „skvostným chlapcem“.⁵⁴ Sám se pak viděl

⁵⁰ PRESSBURGER, Chava. *Deník mého bratra*. Praha: Trigon, 2004. ISBN 80-86159-53-1. s. 35.

⁵¹ Tamtéž, s. 35.

⁵² ADAMOVIČ, Ivan. Deník židovského chlapce. Den ve škole, v noci poplach. *Hospodářské noviny*. 2005, roč. 49, č. 62. Ze dne 30. 3. ISSN 0862-9587. s. 11.

⁵³ PRESSBURGER, Chava. *Deník mého bratra*. Praha: Trigon, 2004. ISBN 80-86159-53-1. s. 27.

⁵⁴ KRÍŽKOVÁ, Marie Rút, KOTOUČ, Kurt Jiří, ORNEST, Zdeněk. *Je moje vlastní hradba ghetto? Básně, próza a kresby terezínských dětí*. Praha: Aventinum, 1995. ISBN 80-7151-528-0. s. 69.

jako spisovatel, knihař, reportér, nakladatel, psal články, povídky, romány; kreslil. I zde si vedl deník, jenž se dochoval, protože jej předal před svým převezením do Osvětimi sestře Evě- ta byla v r. 1944 do Terezína také deportována a válku přežila. V Petrově deníku nalezneme záznamy o tzv. výkazech a plánech, které byly zapisovány měsíc po měsíci. Představovaly soupis prací, které Petr chtěl za danou dobu zvládnout a těch, jež nakonec realizoval. Také si sepisoval knihy, jež přečetl, učivo, které se naučil, a seznam svých kreseb. Vypadalo to potom takto:

„Září (zřejmě 1944): Dělat linoryty, kresby, stenografii, angličtinu. Podívat se na Vedem, na úroveň, a po případě se něčím blejsknout, ale když už, tak aby to stálo za to!“⁵⁵
a výkaz června 1944: *„Jsem zaměstnán v litografii. Udělal jsem fyzikální mapu Asie a začal světovou mapu dle projekce. Přečetl jsem: Otáhalová – Popelová: Seneca v dopisech. Arbes: Bláznivý Job, Můj přítel vrah, Dábel. [...] Naučil jsem se: Starověk [...], zeměpis Arábie, Holandska a měsíce. Nakreslil jsem: Za ovčínem a Vrchlabí. Udělal jsem si na papíře a v hlavě přehled zoologie. Chodím na večerní přednášky (o Rembrandtovi, Mastičkáři atd.). Nechodím už ke kuchařům.“⁵⁶*

Stal se redaktorem časopisu *Vedem*, přispěly k tomu zkušenosti s redigováním studentského časopisu z doby, kdy ještě studoval v Praze. Časopisu *Vedem* věnoval veškerý svůj volný čas. Nesmírně se nadřel. Vymýšlel rubriky, grafickou podobu, prepisoval ručně všechny příspěvky. Někdy kluky uplácel jídlem, aby včas odevzdávali články. Dostával totiž často balíčky s dobrotami od své rodiny, to mu ostatní záviděli – buď měli své příbuzné též v Terezíně, nebo už vůbec žádné, natož v protektorátu. Každému Petr ale ochotně dával ze svého. Byl to chlapec, kterého každý musel mít rád. *„Byl to vůbec báječný kluk. Vidím ho dodnes, jak sedí na svém kavalci s nohama pod sebou a věčně něco kutí...“⁵⁷* vzpomíná Kurt Jiří Kotouč, jeho přeživší kamarád z domova I.

Petr Ginz se po dvou letech v Terezíně setkal se svou sestrou Evou, která tam po dosažení věku 14 let byla také deportována. Bohužel po třech měsících, 28. 9. 1944, byl Petr spolu se svým bratrancem Pavlem převezen do Osvětimi. Zápis o tomto dni z deníku Evy Ginzové:

⁵⁵ Tamtéž, s. 67.

⁵⁶ Tamtéž, s. 67.

⁵⁷ Tamtéž, s. 62.

„Petr má číslo 2392 a Pavel 2626. Jsou spolu v jednom vagóně. [...] Pořád jsem doufala, že vlak nepřijede, i když jsem věděla opak. Co se však dá dělat? Ráno jsme byly s Hankou (moje sestřenice) ještě za nimi u šlojzky. Byl to hrozný pohled, na to nezapomenu do smrti. Okolo kasáren se tlačil zástup žen, dětí a starců, aby ještě naposled viděli svého syna, muže, tatínka nebo bratra. [...] Pláč se ozýval ze všech stran. Běžely jsme honem a donesly klukům každému ještě dva krajíce, aby neměli hlad. Protlačila jsem se zástupem, který odděloval dav od kasáren, a podala Petrovi chleba oknem. Měla jsem čas mu podat skrz mříže ruku a již mne ghettouš odehnal. [...] Teď jsou chlapci pryč a zbyly nám po nich jen prázdné postele.“⁵⁸

Tento podzimní den to bylo naposledy, co se Eva se svým bratrem viděla. Petr i Pavel byli hned po příjezdu na osvětimském nádraží při třídění posláni mezi ty, kteří šli hned po selekci do plynu. Eva Ginz, provd. Pressburger, připsala po válce do svého deníku: „Petr se nevrátil.“ Avšak rodina nedokázala Petrovu smrt přijmout a stále čekala, že on se přece jen náhle objeví. Jeho smrt byla rodině potvrzena až 10 let po válce přítelem Jehudou Baconem, jenž oba chlapce viděl jdoucí na smrt.

„Často přemýšlím, jaký by byl můj život, kdyby mě byl v něm doprovázel Petr jako až do mých dvanácti let. Petr byl můj nadanější a silnější bratr, kterého jsem obdivovala, který mi byl vždycky příkladem, jenž mi naznačoval cestu. Svět by byl s těmi miliony duší, které tu již nejsou, bohatší, jiný. Myslím, že lidské duše jsou nějak vzájemně spojené, vázané jedna k druhé. Když jedna násilně zahyne, druhá trpí navždy; něco jí chybí,“⁵⁹ shrnuje Petrův a svůj příběh Eva Ginz.

5.2 Hanuš Hachenburg

Osud a postava snad nejvýznamnějšího dětského básníka časopisu *Vedem* Hanuše Hachenburga jsou nám známy méně než jeho samotné verše.

Hanuš se narodil 12. 7. 1929. Žil jen s matkou, otce pravděpodobně nikdy nepoznal. Vyrůstal v pražském sirotčinci, odkud byl deportován 27. 10. 1942 do Terezína. Zde se pak setkal se svou matkou. Nejprve bydlel na domově II, ale Valtr Eisinger si všiml, že tento chlapec je nadaný a sečtělý, a tak se postaral o to, aby byl Hanuš přeložen na domov I. Zde se ještě více prohloubilo jeho přátelství se Zdeňkem Ornestem, taktéž

⁵⁸ Tamtéž, s. 72-73.

⁵⁹ KRÍŽKOVÁ, Marie Rút, KOTOUČ, Kurt Jiří, ORNEST, Zdeněk. *Je mojí vlastní hradba ghett? Básně, próza a kresby terezínských dětí*. Praha: Aventinum, 1995. ISBN 80-7151-528-0. s. 70-71.

příspěvovatelem časopisu, se kterým se kamarádil už v pražském sirotčinci. Sdíleli spolu kavalec a vedli zajímavé hovory. O to horší byla pro Zdeňka Ornesta skutečnost, když jeho kamarád musel nastoupit v prosinci 1943 do transportu směřujícího na východ.⁶⁰

Hanuš Hachenburg začal publikovat asi ve 12 letech, ještě v sirotčinci.

„Nepíše proto, abych se domohl pověsti básníka, ale proto, poněvadž se nemohu vyjádřit jinak. [...] Byl jsem dítě poněkud rozmazlené, podivných názorů a způsobů, opovrhujících chudou žebráckou holotou, a vychován v přepychu. Pak když jsem přišel do sirotčince, pokazil jsem si napřed pověst, a ta se pak za mnou vlekla jako poznávací vizitka po pět let mého pobytu v ústavě. Nedivte se pak, že jsem musel někomu svěřit a svěřil jsem se papíru. Papír je tichý, snese vše, mohl jsem si na něm vylít zlost, zaplakat a také se zaradovat. [...] U mne jsou básně tím, co jiným přátelé, tím, co nemohu komukoli říci, poněvadž by se mi vysmál. [...] Nedávám vám tímto recept na porozumění svým básním. Ale doufám, že po přečtení těch pár řádek a několika veršů za tím podaří se mi ne stát se populárním, ale trochu se sblížit s lidmi mého věku, po čemž jsem toužil a toužím po pět let.“⁶¹

Hanuš byl hubený a slabý chlapec, nepraktický, povahově zvláštní. O to více vynikalo jeho básnické nadání. Se životem se rozloučil taktéž básní. O té ale víme jen z doslechu. Jednalo se o báseň Gong, která vznikla v r. 1944 v osvětimském lágru a kolovala mezi vězni. *„Tato báseň vznikla z každodenního ranního zážitku, kdy gong probouzel vězně do neúprosného koncentračnického dne s hladem, špínou a neustálou hrozbou smrti.“⁶²* Do Osvětimi byl chlapec převezen i se svou matkou 18. 12. 1943. Žil zde nějaký čas v „rodinném lágru“, ze kterého se už nevrátil. Žádné další podrobnosti o Hanušově úmrtí nejsou známy.

⁶⁰ HACHENBURG, Hanuš. *Hned vedle bílá barva mráčeků*. Terezín 1943. Praha: Baobab, 2010. ISBN 978-80-87060-34-6. s. 3-4.

⁶¹ Tamtéž, s. 9-10.

⁶² Tamtéž, s. 5.

5.3 Zdeněk Ohrenstein (Orten)

Narodil se jako třetí syn Berty a Eduarda Ohrensteinových 10. 1. 1929 v Kutné Hoře. Jeho staršími bratry byli Ota a Jiří.⁶³ Děti byly vychovávány milujícími rodiči, sezdanými „na domluvu“, ale manželství fungovalo a manželé se velmi milovali. Vlastnili obchod s textilním zbožím. Své syny vychovávali k lásce k divadlu a literatuře.

Po Zdeňkových sedmých narozeninám otec zemřel. Idylické dětství zaznamenalo první trhlinu. Bratři se již osamostatnili – Ota se odstěhoval do Anglie, Jiří žil v Praze a Zdeněk bydlel do svých 10 let s maminkou sám v Kutné Hoře, i když bratr Jiří jim byl stále oporou. Došlo ale na zabavování majetku Němci a přišly i zákazy pro Židy – konec studia na gymnáziu a další zvraty. O Vánocích r. 1940 se tak Zdeněk dostal do pražského židovského sirotčince, kde mohl navštěvovat školu s dětmi stejného osudu. Zde se seznámil s Hanušem Hachenburgem, ještě netuše, že bude jeho spolunocležníkem na domově I v Terezíně. S maminkou se chlapec bohužel vídat nemohl, setkali se až na pohřbu bratra Jiřího.

Děti ze sirotčince byly deportovány do Terezína v říjnu 1942. Zde se opět potkal Zdeněk s maminkou, po dlouhých dvou letech. Je zajímavostí, že Zdeněk dostal malou roli v oblíbené dětské opeře Brundibár.

Když mu bylo 15 let, matka zůstala v Terezíně, ale on byl převezen předposledním transportem do Osvětimi (19. 10. 1944). Doktor Mengele ho poslal do skupiny lidí, kteří měli jít do plynu, ale jemu se podařilo přeběhnout mezi své kamarády na druhé straně – aniž by tušil, že unikl jisté smrti.

Zdeněk Orten je jeden z mála, kdo z L 417 přežil. Hodnotí nejen své, ale určitě i tehdejší pocity zmatení a zoufalství ostatních „osvětimských“:

„...jsem se ocitl uprostřed nejstrašlivějších krutostí ve věku nedospělém, rozjitřeném, ve věku pubertálním, sám, bezradný ještě mnohem víc než dospělí kolem mne. Že jsem v těchto letech musel poznat kolem sebe smrt a utrpení ve všech zvířecích podobách, vidět umírat lidi mnohem zdatnější a silnější, být při tom, když ubíjeli, věšeli a týrali spoluvězně, prokousat se všemi epidemickými nemocemi včetně skvrnitého tyfu, ležet ve vagónu několik hodin pod mrtvými a v nejzoufalejších chvílích hladu utajit smrt vedle ležícího kamaráda tak dlouho, jak to jen šlo, abych za něho alespoň pár dnů mohl fasovat jeho přiděly potravy; a to všechno prodělat v letech, kdy se poprvé zamilováváme,

⁶³ Známý pod pseudonymem Jiří Orten – velmi významný český básník, ovlivněn existencialismem. Tragicky zemřel (1941) ve věku 22 let na následky zranění po sražení německou sanitkou.

začínáme chodit do tanečních, čteme lyrickou poezii a hrajeme fotbal. Vzpomínka na život v Terezíně se stala krásným snem, který se rozplynul, i když seto zdá být paradoxní.“⁶⁴

Když se dočkal osvobození v květnu 1945, byl to pro něj nepopsatelný pocit.

„Jenom nějaký čas mi trvalo, než jsem se naučil chodit přes parky, jezdit v předních vozech pražských tramvají, jíst příborem, neschovávat si neustále nějaké jídlo do zásoby a vůbec se zcivilizovat; prostě naučit se pozvolna žít tak, jak samozřejmě žili lidé kolem mne, a nepřipadat si přitom jako vyděšené zvířátko.“⁶⁵

Po válce se Zdeněk Ornest šťastně shledal se svou matkou, jež byla v Terezíně a přežila díky své práci (loupaní slídy), i s bratrem Otou, který pracoval v zahraničním odboji. Z celé rodiny nikdo jiný válku nepřežil.

Zdeněk Ornest po válce vystudoval herectví na pražské konzervatoři. Stal se především divadelním hercem. Zemřel v roce 1990 ve věku 61 let.

5.4 Kurt Jiří Kotouč

Narodil se v r. 1928. Pocházel z měšťanské rodiny, otec Otto pracoval jako textilní technik a maminka Stella mu v podnikání pomáhala s administrativou. Kurt vyrůstal spolu se starším bratrem Hanušem (*1924) v Brně, kde žili ve starém činžáku se zahrádkou a dětství trávil často i u prarodičů na venkově v Mohelnu. Navštěvoval židovské gymnázium, na kterém se kdysi spřátelil Valtr Eisinger s Brunem Zwickerem.

Sice byl židovského původu, ale jeho rodina nežila typickým židovským životem. Nedodržovali židovské svátky, ani košer kuchyni. „Jestliže rodiče dodržovali nějaké zvyky, bylo to z úcty k rodičům. Doma jsme slavili Vánoce, měli jsme stromeček i dárky pod ním a všechno, co k tomu patřilo.“⁶⁶ Synagogu navštívili tak jedenkrát do roka a ani židovské kamarády chlapci neměli. O to horší a nepochopitelné pak pro ně bylo při změně postojů společnosti k Židům setkávání s chladným jednáním a odstupem jejich přátel a známých. Rodina si musela hledat přátele nové, ze svých řad, také vyvržence společnosti. Došlo k nezvané návštěvě gestapa a rodina Kotoučových se musela přestěhovat spolu s jinými židovskými rodinami do jiného třípokojového bytu. Gestapo si nedalo pokoj a při další

⁶⁴ KŘÍŽKOVÁ, Marie Rút, KOTOUČ, Kurt Jiří, ORNEST, Zdeněk. *Je mojí vlastní hradba ghett? Básně, próza a kresby terezínských dětí*. Praha: Aventinum, 1995. ISBN 80-7151-528-0. s. 114.

⁶⁵ Tamtéž, s. 114.

⁶⁶ NEUNER, Pavla. *Kurt Kotouč*. [online]. 10/2004. [cit. 2014-03-16]. Dostupné z WWW: <http://www.centropa.org/node/79271>.

razii nakonec byli manželé Kotoučovi předvoláni a uvězněni, deportováni do koncentračních táborů a oba pak zahynuli v r. 1942 v Osvětimi.

Zbytek rodiny se po zatčení matky a otce spolu s Kurtem a Hanušem přestěhoval do Mohelna. Následoval však jejich transport z Třebíče do Terezína. Zde byli rozděleni, babička a teta byly deportovány rovnou na východ a už je nikdy nikdo neviděl. Bratři spolu pobývali v Terezíně až do podzimu 1944, kde se Kurt také zapojil do činnosti s časopisem *Vedem* a publikoval pod přezdívkou Svatý. Ve druhém roce fungování ŠKIDu byl jeho předsedou. Mezi posledními transporty do Osvětimi „vyzbylo“ místo ve vlaku i pro ně. Těch několik měsíců do konce války přežili oba. O osudu svých rodičů se dozvěděli až po osvobození.

Bratr Hanuš v roce 1948 emigroval do Německa a odtud se dostal do Brazílie, kde strávil celý svůj život. Kurt Kotouč vystudoval Vyšší školu uměleckého průmyslu v Brně a střídal různá zaměstnání. Pracoval např. v Národní galerii v Praze jako vedoucí tiskového oddělení nebo v Terezínské iniciativě.⁶⁷ Zemřel v r. 2009.

5.5 Jiří Brady (George Brady)

Jiří Brady se narodil 9. února 1928 a žil s mladší sestrou Hanou a rodiči v Novém Městě na Moravě. Poté, co se objevily restriktce pro Židy, byli rodiče zatčeni, rozděleni a odvezeni do Ravensbrücku a Mauthausenu. Dále byli převezeni do Osvětimi, kde zahynuli, aniž by se o tom zbytek rodiny dozvěděl. Mezitím sourozenci Jiří a Hana spolu žili asi půl roku u strýce, poté také museli nastoupit v květnu 1941 do transportu, a to do Terezína. Zde byli rozděleni.

Jiří se dostal na domov I, a když se stal instalatérským učněm, měl být správně přeřazen do domova jim určeným, ale o jeho setrvání zde se opět zasloužil vychovatel „jedničky“ Valtr Eisinger. Byl jedním z příspěvovatelů časopisu *Vedem*, kde se pod své občasné články podepisoval jako Chladnokrevný kuň či Medvěd. Přezdívkou Chladnokrevný kuň si vysloužil díky své schopnosti přejít břevno či různá potrubí v jakékoliv výšce bez šokbrnutí. Protože musel chodit do práce, nezúčastňoval se jako

⁶⁷ Terezínská iniciativa vznikla v roce 1990, jedná se o sdružení bývalých vězňů terezínského a lodžského ghetta z českých zemí. Smyslem činnosti Institutu je podpora vědeckého výzkumu dějin konečného řešení židovské otázky v českých zemích a dějin terezínského ghetta a zprostředkování jeho výsledků odborné i laické veřejnosti. Vydává svůj časopis a má velkou zásluhu na vzniku židovského památníku v Terezíně.

jediný z domova tajného vyučování na půdě během dne. Rád ale vzpomíná na večerní přednáškovou činnost, zejména pak literátů jako Karla Poláčka či Norberta Frýda.

Ve vlně transportů do Osvětimi v září r. 1944 byl Jiří Brady odvezen spolu s Petrem Ginzem a dalšími kamarády. Při selekci, kterou řídil dr. Mengele, se dostal mezi ty, kteří šli na práci, jelikož byl urostlejší postavy. Na rozdíl od Petra Ginze a jiných slabších a drobnějších, již byli posláni po příjezdu do plynových komor. Jiří si myslel, že jeho jako silnějšího čeká náročná práce, zatímco vybrané z protější strany čeká práce jednodušší. Pak se ale ukázala krutá pravda: slabší nejdou na jednodušší práci – jdou rovnou do plynu. Jiří zde pracoval nějaký čas v továrně na vagony, pak musel absolvovat smrti, ze kterého se mu podařilo uprchnout, a přežil.

Dočkal se osvobození v lednu 1945. Vrátil se do Nového Města na Moravě, ale zjistil, že nepřežili ani rodiče, ani sestra Hana, která byla z Terezína deportována do Osvětimi měsíc po Jiřím a hned po příjezdu poslána na smrt.

Jiří Brady vystudoval obchodní akademii, a protože nechtěl žít v další diktatuře, emigroval před komunismem do Kanady. Zde začal pracovat jako instalatér, nejprve jako zaměstnanec, v dalších letech si vybudoval vlastní instalatérskou firmu, která prosperovala. Oženil se, má čtyři děti a několik vnoučat. Je činný v charitativní oblasti a v Kanadě žije dosud.⁶⁸

⁶⁸ Terezínská štafeta. *Jiří Brady: Můj příběh*. [online]. 2. 4. 2012. [cit. 2014-03-23]. Dostupné z WWW: <http://www.youtube.com/watch?v=C1gtqTqtP5s>.

6 Podoba časopisu *Vedem*

První číslo časopisu vyšlo 18. 12. 1942, týden po oficiálním vzniku „republiky ŠKID“. Od té doby vycházelo číslo každý pátek, byl to tedy týdeník. V prvním roce vydávání měl časopis 52 čísel, v roce 1944 se uvádí poslední „výtisk“ 30. července. Číslování jednotlivých „výtisků“ se počínalo od prvního čísla do konce dalšího roku (tzn. 18. 12. 1942 – 27. 12. 1943), v dalším roce opět od čísla jedna dále. K tomu vyšlo někdy i speciální vydání – silvestrovské, májové. Číslování stran bylo pak dvojí: v rámci jednoho čísla, která byla většinou v rozsahu 6 – 10 stran, a v rámci celého časopisu.

V časopise nebyl uveden obsah. Až v č. 46/ 1943 je překvapivé, že se s jeho uvedením na titulní straně setkáváme, ovšem nestává se to ani nadále pravidlem.

V počátcích byl *Vedem* psán na stroji, protože matka jednoho ze škidovců⁶⁹ pracovala určitou dobu jako písařka, a tak měla možnost po večerech články přepisovat. Od č. 30 (9. 7. 1943) byl časopis už psán ručně Petrem Ginzem (chlapci mu odevzdávali své příspěvky). Každý páteční večer se pak kluci sešli a časopis byl předčítán.

*„Za stolem, pokrytým plátnem a ozdobeným podle možností nějakou zelení, usedli Petr Ginz, Valtr Eisinger a hosté domova, k nimž pravidelně patřil Bruno Zwicker a velmi často přátelé škidovců Josef Stiassny a Josef Taussig. Chlapci si posedali na lavice a na kavalce. Úvodník předčítal buď autor, nebo Petr Ginz, jinak si každý chlapec četl svůj příspěvek sám.“*⁷⁰

Po přednesení byl vyvěšován spolu s doprovodnými ilustracemi na zvláštní desce. Tento způsob byl pak změněn: po zveřejnění redaktor uschoval časopis k sobě.

Nalezneme zde příspěvky uměleckého rázu – básně, eseje, povídky, úvahy, komiksy, výtvarné práce; taktéž příspěvky publicistické – reportáže, rozhovory, fejetony, aktuální reflexe. Cílem dětí bylo seberealizovat se, musely přemýšlet o tématech a způsobu jejich zpracování, snažily se reflektovat přítomnost dění v Terezíně, ale i prezentovat svoje názory na bezprostřední podněty a sdílet je ostatními, a to většinou v básních či úvahách. Vychovatelé je v této činnosti podporovali a sami do *Vedem* přispívali. Časopis tak kolektiv stmeloval a dával pocit uspokojení z dobře odvedené práce.

V časopise najdeme rubriky stálé i občasně. Mezi ty pravidelné bychom zařadili např. *Úvodník*, *Toulky Terezínem*, kde chlapci přibližovali místa ghetta známá i utajená,

⁶⁹ Byla to maminka Rudolfa Lauba.

⁷⁰ KOTOUČ, Kurt Jiří, ORNEST, Zdeněk. Terezínský ŠKID. *Plamen*. 1967, roč. 7, č. 8, s. 114. Ze dne 5. 8.

dále rubrika *O jednom z nás*, kde se dozvídali o sobě navzájem, *Rádio Terezín*, *Kulturní referát* – zde se reflektoval každý týden program výukové přednáškové činnosti; *Chvála a hana*, kde se veřejně chválili nebo kárali ti, již si to zasloužili svým skutkem či chováním. Zmíním i *Výrok týdne*, *Heslo týdne*. Dále se objevovaly povídky na pokračování, např. *Muži v offsidu v Terezíně*, inspirované Karlem Poláčkem, kdy jsou jeho postavy přeneseny z maloměstského prostředí do Terezína a později skončí v transportu do Polska. Nedílnou součástí byly i zprávy ze sportovních utkání – fotbal, a šachových turnajů. V neposlední řadě se objevovaly příspěvky s titulem *Hoši, dejte hlavy dohromady*, jenž byly různými hádankami a rébusy pro zábavu i zamyšlení. Zajímavé bylo i zařazení příspěvků s názvem *Všimli jste si již*, ve kterém byli chlapani upozorňováni na nedostatky a nedbalosti na domově I. Např. že nebyly spraveny některé poškozené věci v domově apod.

Některé z autorů jsem přiblížila v předchozí kapitole, s mnoha dalšími (a i nepravidelnými) příspěvovateli se setkáme napříč celým časopisem. Někteří z nich nám zůstávají zcela neznámí.

Každý autor měl zavedenou svoji značku, pod kterou do časopisu přispíval: Petr Ginz (-nz-, Ca-nz), Hanuš Hachenburg (-Ha-), Zdeněk Ornest (Orče, Mustafa), Jiří Brady (Chladnokrevný kůň, Medvěd Brady), Jiří Zappner (-pner, Fousatý dítě), Valtr Eisinger (-nger-), Jiří Bruml (Abcess, Cuml, Cu, Cu-ka, Georg, Untám), Zdeněk Taussig (Blesk), Kurt Jiří Kotouč (Kotolouč, Referent, Svatý), Petr Lax (Lacoušek, Car), Benjamin Kaufmann (Benošek, DrBe), Hanuš Kahn (Pečený brejle), Rudolf Laub (-ini), Leoš Marody (Macháček, Durodka) a ještě mnozí další. Objevuje se zde pod některými články jako autor i „Akademie“, která představuje kolektiv autorů, nejvyspělejších škidovců: Petra Ginze, Hanuše Hachenburga, Jiřího Brumla, Leoše Marodyho aj.

7 Časopis *Vedem* pod drobnohledem

Nyní bych se věnovala podrobnější analýze časopisu. Ta by mohla být provedena několika způsoby, např.:

- 1) rozborem obou ročníků časopisu z hlediska obsahu – co vše se z časopisu dozvídáme;
- 2) zaměřením se nejprve na ročník první, provedením jeho analýzy a navázáním ročníkem druhým, následně oba porovnat z hlediska proměny obsahu i úrovně příspěvků;
- 3) rozdělením článků a rubrik časopisu na publicistické a umělecké a popsat je po stránce obsahové a jazykové;
- 4) roztříděním rubrik časopisu dle témat a motivů a ty blíže charakterizovat.

Je velmi těžké stanovit kritéria pro analýzu i následně vybrat, která varianta by byla nejvíce vhodná, protože v některých případech se uvedené rozbory mohou svými tématy překrývat.

7.1 Stručná charakteristika obsahových okruhů časopisu

Já jsem si vybrala nejprve rozbor výše uvedené první varianty - charakterizují obecně, jaké složky časopis převážně zastupuje, o čem všem se z časopisu dozvíme.

7.1.1 Vnitřní záležitosti domova I

V časopise nalezneme články týkající se samosprávy, fungování domova, jeho obyvatel a jejich chování a činů. Dále jsou zde zprávy o konání soutěží – vědomostních i sportovních (fotbalové zápasy, šachové turnaje, ping pong) a jejich výsledky, informace o pořádání večerních černých hodin s Pepkem Stiassnym, uváděny jsou i záležitosti týkající se přednáškové činnosti a příprav kulturních večerů s hosty z vedlejších domovů (a to i za účasti domova dívčího):

„Kulturní referát: V uplynulém týdnu byly dvě přednášky. Hanuše Weisla – Historie šachu a Pepka Taussiga a Nory Frieda - Gogol. Co se první přednášky týče, byla jistě svědomitě připravena a Weilík ji ze sebe chrlil naprosto nazpaměti. Obávám se, že na ní bylo málo původního. Úkolem přednášejícího není totiž, aby jeho ústy mluvila kniha, z níž přednášku dělá, ale má shánět materiál a jako včela shání a sobě zpracuje ovocnou

šťávu, tak má ze sebraného materiálu vybrat to nejvhodnější a ze všech takto nasbíraných myšlenek sestavit vlastnímu slovy přednášku...⁷¹

7.1.2 Obecná problematika Terezína

Do tohoto okruhu můžeme zařadit příspěvky o životě v Terezíně obecně. Jak vypadá terezínské ghetto a pobyt v něm, jaká jsou jeho zákoutí, budovy a zařízení.

„Hasičská strážnice stojí za dřevěnými baráky mezi Magdeburkem a Jízdárnou. Před ní stojí stříkačka s přívěsným vozíkem a vedle ní velitel hasičstva, inženýr Holzer. Takový obraz se naskytl mým očím, když jsem se jednou vydal na lov za zajímavostmi Terezína. To by bylo něco, - řekl jsem si a zamířil přímo k inženýru Holzerovi, abych si dal vysvětlit vše o zdejších hasičích. Pan inženýr ihned začal ochotně vypravovat...“⁷²

Objevují se i informace o tom, jaké zde sídlí orgány a kdo jim velí.

„Zprávy z terezínské tiskové kanceláře: Dne 1. 2. Opustil naše ghetto Lagekomandant Obersturmführer Burger a na jeho místo přijel z matičky Prahy Rahm. Odjezdem Burgera a příjezdem Rahma se poměry našeho ghetta změnily k našemu dobru. Jeho první skutek, který Rahm provedl při procházce Terezínem, byl rozkaz, aby náměstí bylo upraveno v podobě parku. Uprostřed bude postaven pavilón, v němž bude každý večer hrát livrejovaná kapela terezínským obyvatelům.“⁷³

Autoři píší i o zdejších poměrech, postavách či postavičkách.

„O gheťácích a kripácích: Tato havěť obratlovitých se dělí na tři velké skupiny. Za a) jsou to takzvaná prasata (z velké části němečtí gheťáci). To jsou ti, kteří nepustí nikdy, ani když mají možnost, přes šraňky z obavy, že z toho budou mít nepříjemnost, ani nějakou stařenu. To je ten první druh. Ta druhá se dělí zase na dvě skupiny: První je četná skupina Wichtigmachrů.⁷⁴ Druhá je již méně četná takzvaných poserů neboli srabů. [...] Ted' ještě zbývá třetí druh kripáků, takzvaní prima chlapi. [...] To jsou ke každému ochotní, a je-li to v jejich silách, tak každému vyhoví.“⁷⁵

⁷¹ -nz-. Kulturní referát. *Vedem*. 1944, roč. 2, č. 5, 1944, s. 464. Ze dne 22. 1. [online]. © 2014 Židovské muzeum v Praze. [cit. 2014-03-16]. Dostupné z WWW: http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/138049.

⁷² KRÍŽKOVÁ, Marie Rút, KOTOUČ, Kurt Jiří, ORNEST, Zdeněk. *Je mojí vlastní hradba ghett? Básně, próza a kresby terezínských dětí*. Praha: Aventinum, 1995. ISBN 80-7151-528-0. s. 124.

⁷³ KRÍŽKOVÁ, Marie Rút, KOTOUČ, Kurt Jiří, ORNEST, Zdeněk. *Je mojí vlastní hradba ghett? Básně, próza a kresby terezínských dětí*. Praha: Aventinum, 1995. ISBN 80-7151-528-0. s. 125.

⁷⁴ Z něm. *Wichtigmacher* = ten, kdo se dělá důležitým.

⁷⁵ KRÍŽKOVÁ, Marie Rút, KOTOUČ, Kurt Jiří, ORNEST, Zdeněk. *Je mojí vlastní hradba ghett? Básně, próza a kresby terezínských dětí*. Praha: Aventinum, 1995. ISBN 80-7151-528-0. s. 123.

7.1.3 Politika a náboženství

Především z pera vychovatelů Josefa Stiasneho a Valtra Eisingera plynou články – zejména se jedná o *Úvodníky* - týkající se sionismu, vztahu k židovské otázce a výchově:

„O židovské výchově mluvit a ji pěstovat je nutno ne proto, že jsme v židovském ghettě, jakémsi „osudovém“ společenství Židů. Tento důvod by byl malicherný a padne, jakmile padnou hranice ghett. Pravý důvod je ten, že my jsme a zůstaneme Židy nezávisle na tom, v jakých společenských poměrech žijeme a budeme žít. Něco jiného je ovšem otázka pojetí tohoto židovství. Někteří je chápou jako něco citového co každému Židu bylo dáno na životní cestu takřka s mlékem mateřským. [...] Jiné pojetí je náboženské. Často se prolíná s pojetím prvním. Jiné pojetí je nacionálně-politické, směřující k ustanovení židovské domoviny anebo židovského státu v Palestýně. Jiné pojetí konečně je pojetí kulturní a sociálně-mravní. Všechna tato pojetí mají svoje tradice v židovském národě a každý Žid se může těchto tradic dovolávat, jakožto ryzích židovských tradic. Něco jiného však je vyřešit si, které tradice jsou správné a které ne, mravné či nemravné; které z nich mají naději na oprávnění, že budou žít v budoucnosti, a které z nich mají na čele Kainovo znamení zániku.“⁷⁶

Dále pak jsou tyto dva autory i článků o politice: *„Politika je prvním a základním prvkem v lidské společnosti, člověk je zjev jednak přírodní, jednak společenský. Tak jako je při tom prvním určován v podstatě kyslíkem, tak je v tom druhém určován politickými poměry ve společnosti.“⁷⁷*

Eisinger byl zastáncem marxismu: *„...Jeť takzvaný marxismus klíčem pro otvírání tajů nejrozmanitějších, ano, všech oblastí lidské myšlenky a práce“⁷⁸* - a komunismu. Víme, že Eisinger inklinoval k Sovětskému svazu a byl i milovníkem ruštiny a ruské literatury.⁷⁹

Na jednu stranu mi přijde pochopitelné, že v tehdejší době a válečné situaci oba vychovatelé sdíleli s tak mladými chlapci názory (často i složité) o politice, na stranu druhou po jejich přečtení si například nedovedu představit namísto adresátů - terezínských chlapců dnešní mladé lidi na tak vyspělé úrovni.

⁷⁶ -nger. O židovské výchově. *Vedem*, 1944. Roč. 2, č. 10, s. 499. Ze dne 25. 2. [online]. © 2014 Židovské muzeum v Praze. [cit. 2014-03-16]. Dostupné z WWW:

http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/138049.

⁷⁷ Preck. Sen. *Vedem*. 1943, roč. 1, dvojčíslí 39-40, s. 262. Ze dne 17. 9. [online]. © 2014 Židovské muzeum v Praze. [cit. 2014-03-16]. Dostupné z WWW:

http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/138052.

⁷⁸ *Vedem*, tamtéž.

⁷⁹ Jež pro časopis Eisinger i překládal (především se jednalo o básně, např. autorů Bunina, Lermontova, Puškina,...).

7.1.4 Poezie a próza malých/mladých literátů

Časopis je prostoupen množstvím básnické i prozaické tvorby výše uvedených příspěvovatelů. Můžeme zde nalézt příběhy na pokračování –dobrodružný román *Lstivý Drews*, *Veselou tragédii s happy endem*, povídky, filozofická rozjímání nad rozmanitými otázkami, úvahy – např. *O divadle*, dále referáty o cestování, kapitoly ze světové historie, ale například i text pro krátkou hru loutkového divadla *Hledá se strašidlo*.⁸⁰

Na stránkách objevíme básně humorné i smutné, básně opravdových talentů, jakým byl zejména Hanuš Hachenburg. Jeho básně jsou zde nejvýraznější a nejnávštěvnější a obohacoval jimi časopis od února do prosince roku 1943.

V roce 2010 se povedlo jeho básně z časopisu *Vedem* kompletně uspořádat a vydat ve sbírce *Hned vedle bílá barva mráčeků*.⁸¹

7.2 Analýza literárních příspěvků dle motivů

Opět možností, jak nahlížet na časopisecké příspěvky *Vedem*, může být více. Mě zajímalo, jak autoři ve svých příspěvcích zobrazovali tyto motivy; a na ty se zaměřím:

- 1) smrt a s ní spojené transporty;
- 2) výskyt humoru a satiry v jednotlivých příspěvcích;
- 3) morální a filosofická zamyšlení;
- 4) zábava;
- 5) vyobrazení minulosti – vzpomínky na čas dětství: sport, četba, domov a rodina, škola, jistoty, mír, snění;
- 6) vyobrazení přítomnosti – předčasná dospělost, válka, stesk po domově, ztráta kořenů, tíseň, hledání vlastní identity, život domova I a jeho obyvatelé;
- 7) vyobrazení budoucnosti – vize lepšího člověka, odvaha, samostatnost.

Bylo by samozřejmě možné hledat zde i motivy další a jistě neméně zajímavé. Ovšem z důvodu náročnosti práce a časových možností jí vyhrazených by bylo hůře uskutečnitelné tolik rozsáhlé nastudování materiálů obsáhnout v takové odpovídající kvalitě, jakou bych si pro zpracování daného tématu představovala.

⁸⁰ HACHENBURG, Hanuš. *Hledá se strašidlo*. Židovské muzeum v Praze. Dostupné z WWW: http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/138045.

⁸¹ HACHENBURG, Hanuš. *Hned vedle bílá barva mráčeků*. Praha.: Baobab, 2010. ISBN 978-80-87060-34-6.

7.2.1 Smrt a transporty

Zajímalo mne, jestli se v časopise vyskytují příspěvky, které by se týkaly či jen dotýkaly smrti. Přece jen umírání v Terezíně bylo skutečností poměrně častou a nedalo se před ní schovat ani dělat, že neexistuje. Každý člověk se snažil především o to udržet při životě sebe sama a kvůli špatným životním podmínkám v táboře mnohdy musela jít tolerance k druhým i etika stranou. Jedním příkladem za všechny je například situace, kdy se smrt jednoho z vězňů v transportu nahlásila až za dva dny, dokud bylo únosné setrvat ve vagonu jeho blízkosti. Tělo totiž ještě nezačalo smrdět a rozkládat se, a tak někdo jiný mohl dostat jeho přiděl jídla.

V časopise se o smrti mluví méně, než jsem předpokládala. Myslím si, že je to tím, že alespoň v časopise se tomuto tématu chtěli chlapi trochu vyhnout, i přesto, že v duchu je otázka života a smrti provázela každý den. Pokud na toto téma v časopise narazíme, je podáváno s jakousi samozřejmostí, až to místy zavádí ke smíření s ní.

Najdeme zde například nekrolog za kamaráda, několik básní na téma život a smrt. Na stránkách *Vedem* se objevila v rubrice Toulky Terezínem i reportáž nazvaná *Něco o krematoriu a kremaci*.

„Mnohému z vás prolétla hlavou otázka: Co je to kremace a jak asi vypadá krematorium? Chci vám tedy nejprve něco říci o kremaci.[...] Při kremaci se maso během několika minut spálí. [...] Postup při kremaci je tento: Mrtvola se nejprve dá na těžký železný vůz, který je umístěn vzadu na vyvýšené podlaze, a pak se všoupne zadními dveřmi do pece. Zde se vozík samočinně zbaví přítěže a za několik vteřin se vrátí. [...] Mrtvola se pálí asi 25 až 40 minut. Je zajímavé, že kremace ženy trvá pouze poloviční dobu než u muže. [...] Zde v Terezíně bylo krematorium vybudováno před půl rokem. Je to tedy nejmladší krematorium v protektorátě. Co se týče spalování, spalují se mrtvolky, které zemřely infekčními nemocemi nebo které byly zavšiveny, i s rakvemi. Popel pak se dává do papírové urny o rozměrech 2x18, které se ukládají v „urnovém háji“ v bývalém pivovaře. O tom však vám povím příště.“⁸²

Na tuto reportáž, která se setkala u čtenářů-posluchačů s velkým ohlasem, navázala ve stejné rubrice další, s tématem ústřední márnice, neboli Zentralleichenkammer. Autor

⁸² Blesk. Něco o krematoriu a kremaci. *Vedem*. 1943, roč. 1, č. 11, s. 66. Ze dne 26. 2. [online]. © 2014 Židovské muzeum v Praze. [cit. 2014-03-18]. Dostupné z WWW: http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/138055.

článku popsal její prostředí a činnost zřízenců v rozhovoru s „vedoucím této poslední stanice na cestě všech obyvatelů ghetta.“⁸³

„...Po ohledání lékařem se mrtvola sem ihned odveze. Zde se podle náboženských zvyklostí umyje, oblékne do rubáše a vloží do rakve. Vše se děje za dozoru rabinů. Po zpopelnění v krematoriu jsou uloženy do uren, pro něž se zřizuje ve valech urnový háj. [...] Je to jediné zaměstnání, při němž nemohou pomyslet (zřízenci) na odměnu, a přesto svoji poslední službu nebožtíkům berou vážně a take poctivě ji vykonávají. To se též projevilo minulého září. Tu museli odnést 4000 mrtvol najednou, a ani tehdy neselhali. To nebyla fyzická síla, která je držela na nohou, to bylo něco více.“⁸⁴

Zřízenci jistě tušili, že sami se snadno mohou ocitnout na stejném místě jako právě nebožtíci, a tak jednali podle svého nejlepšího svědomí.

V Terezíně nefungovala žádná doprava, všude se muselo chodit pěšky. Jediným dopravním prostředkem zde byly pohřební vozy. Na těch se převážely jak mrtvoly, tak třeba i brambory nebo chléb, ale i věci každodenního používání nebo se vozy využívaly při stěhování. Na tuto smutnou skutečnost pisatel poukazuje, když líčí pohřební průvod za Chopinova smutečního pochodu, který kráčí za květinami a věnci ozdobeným pohřebním vozem, naproti tomu terezínskou realitu lidí následujících vůz naložený dřevem, uhlím, nábytkem a různými zavazadly. „Byl to divný pocit, jenž nás zmáhal, když jsme poprvé viděli tento obrázek ghetta. Divný. Poněkud nás t zarazilo a pomátlo. Symbol jiných světů, hrůza černého dřeva, poslední lože několika milionů-pojednou ve službě veřejnosti, ve službě každodenních prací z nedostatku jiných schopných vozidel.“⁸⁵

K tématu transportů na východ, kdy nikdo pořádně nevěděl, co pro něj znamená, když dostane vyzvání – kam jede, co tam bude dělat atd., se ve *Vedem* objevovaly také někdy příspěvky. Například v rubrice *Chvála a hana* z konce ledna 1943 autor děkuje za pomoc poskytnutou všem odešedším.

„Nastaly okamžiky velké nervosity, okamžiky strachu. Roznáší se transport. Na koho to padne? Osud si vyvolil některé jedince z našeho celku. Je to kruté. Oč lépe se však odjíždělo našim kamarádům, když si byli jisti, že za nimi stojí jejich přátelé, kteří tentokrát ukázali svoji ochotu a pomohli skutečně, kde se jen dalo. Musíme si povšimnouti zanícení, s jakým se vrhl Kengerů do své sociální činnosti. Dělá to sice někdy příliš

⁸³ KRŽÍKOVÁ, Marie Rút, KOTOUČ, Kurt Jiří, ORNEST, Zdeněk. *Je mojí vlastní hradba ghett? Básně, próza a kresby terezínských dětí*. Praha: Aventinum, 1995. ISBN 80-7151-528-0. s. 87.

⁸⁴ Tamtéž, s. 86-87.

⁸⁵ Tamtéž, s. 90.

horlivě, ale dělá to dobře, a ke každé maličkosti, kterou zaopatří svým svěřencům, přidává kousek srdce. Děkuji jménem těch, kteří odjeli transportem i těch, které to snad ještě čeká, všem za jejich pomoc ve chvíli, kdy to potřebují.“⁸⁶

V takovýchto chvílích se v lidech projevovala síla lidskosti, soucit a solidárnost. Důležité bylo svým přátelům cestu do dalšího neznáma ulehčit. Dnes šel do transportu kamarád, zítra to mohu být já.

7.2.2 Humor a satira

Oproti smutným příspěvkům zde stojí i příspěvky veselé a satirické. Velmi trefné jsou *Národní písně tereziánské*, posbírané mezi lidem a zpívané na melodii známých českých písniček. Texty vystihují tamější poměry.

„Ach synku, synečku, doma-li jsi?

Arbeitsamt ptá se, makal-li jsi?

Makal jsem makal, ale málo,

Mmakání mne již udolalo.

Počkej, já povím, že jsi šlojzoval,

Počkej, já povím, že jsi si vzal.

V kuchyni knedlíček, v pekárně chlebíček,
počkej, já povím, že jsi si vzal.

Teče voda v umývárně,

Wasserdienst ji hlídá,

ale když ji potřebuješ,

tak je o ni bída.

Stavěli tesaři, stavěli latrínu,

Vařili kuchaři pokrmy z tuřínu.

a po tom tuřínu v prosinci a v říjnu
chodíme zas denně stále na latrínu.

Šup sem, šup tam,

elektrika nefunguje,

Šup sem, šup tam,

dnes se nesvíti.

Jede, jede poštovský panáček,

jede, jede poštovský pán.

Má s sebou balíky pro pány veliký

ani s lístkem nepřijde k nám.⁸⁷

Dalšími písničkami byly např. variace na melodii *Já jsem z Kutné Hory* apod.

⁸⁶ -yer. Chvála a hana. *Vedem*. 1943, roč. 1, č. 6, s. 33. Ze dne 22. 1. [online]. © 2014 Židovské muzeum v Praze. [cit. 2014-03-18]. Dostupné z WWW:

http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/138055.

⁸⁷ -nger. *Národní písně tereziánské*. *Vedem*. 1943, roč. 1, č. 3, s. 14. Ze dne 1. 1. [online]. © 2014 Židovské muzeum v Praze. [cit. 2014-03-19]. Dostupné z WWW:

http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/138055.

Dále jsem vybrala úryvek z básně *Vlasy*, která ukazuje nutnost pravidelného stříhání dohola, především v době rozšíření nemocí a hlavně zvýšeného výskytu vší. Chlapci se vždy stříhání vlasů bránili, ale museli se mu s nechutí podrobit.

*„... Vlasy dolů, zavelel frizér krutý,
nedáme se, pravíme, nebojíme se ni smrti.
A prokletý budiž národ vší,
Jenž způsobil nám tuto při.
Přes dlouhé namáhání, marné rozmlouvání,
První hrdina na stoličku sedl,
mašinkář, fušer ve vlasech, jeho drze si vedl.
I dokonáno jest,
A praví hoši vespolek:
elektriku ušetříme,
lebami si posvítíme.
Minuly dny, minuly týdny,
vlasy rostou, jak by je kropila konvice,
už nevypadáme jak opice,
už zase jsme lidmi...“⁸⁸*

Vtipně pojatý je i apel na chlapce z domova I, kteří v noci při spánku chrápou, aby se snažili tento svůj nešvar omezit. Dokonce vznikl i rozkaz, „na popud obyvatel Terezína“, jelikož chrápání prý bylo tak silné, že otfásalo celým městem.

„Trestný rozkaz domovu I: U komise k potlačování velkoměstského ruchu byly podány četné stížnosti, že svým bezmezným chrápáním okrádáte obyvatelstvo města Terezína o noční klid. Současně hlásí stavební policie, že nočním hlukem vašich ct. Nosů uvolnily se v nebezpečné míře základní zdi sousedních staveb a hrozí zřícení celému městu. Dobrovolné hasičstvo města Terezína obdrželo tudíž rozkaz, vaši chrápavost energicky

⁸⁸ Car. Vlasy. *Vedem*. 1943, roč. 1, č. 5, s. 28. Ze dne 15. 1. [online]. © 2014 Židovské muzeum v Praze. [cit. 2014-03-19]. Dostupné z WWW: http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/138055.

potlačovat a k tomuto účelu a) vaši hubu zalepit knihou, b) vaše nosy zabeďnit latěmi, c) váš spánek hlídati motorovou stříkačkou...“⁸⁹

Na dalších stránkách časopisu se setkáváme opět s básnickou tvorbou, která s ironií a humorem poukazuje na terezínské prostředí.

*„Léto už se blíží,
kde seberu trička?
Ještě že mám aspoň
v rozdělovně strýčka.*

*Když už člověk dospěl k tomu
že znal světlo umělé
řekl – tmu já udělám si
a zavedl lichtspere.“⁹⁰*

Autoři zde naráží na výhody známosti a příbuzenských pout ve službách Tereziína a v druhé básni na příkazy ohledně svícení – lichtspere znamenalo právě jeho zákaz.

Chlapci se pokoušeli i o epigramy. V jednom, který je nazván *Úpadek*, naráží na období let 1942-1943, kdy museli terezínští vězni zdravit esesáky a všechny uniformované osoby v táboře. Muži museli hluboce smeknout a ženy se uklonit. Když dorazila do tábora v roce 1944 návštěva Mezinárodního červeného kříže (MČK), bylo zdravení naopak přísně zakázáno.

*„V chrámu Apisově
-historie říká-
staří Egypťané
zdravivali býka.
Tento kult šel časem
značnou měrou dolů.
Ted' smekáme čapku
kdejakému ...“⁹¹*

⁸⁹ Ca-kr-. Terezínský rozkaz domovu I. *Vedem*. 1943, roč. 1, č. 9, s. 52. Ze dne 12. 2. [online]. © 2014 Židovské muzeum v Praze. [cit. 2014-03-19]. Dostupné z WWW: http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/138055.

⁹⁰ Akademie. Bez názvu. *Vedem*, 1943. Roč. 1, č. 25, s. 163. Ze dne 4. 6. [online]. © 2014 Židovské muzeum v Praze. [cit. 2014-03-19]. Dostupné z WWW: http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/138053.

⁹¹ TAUSSIG, Josef. *Vedem*. 1943, roč. 1, č. 23, s. 146. Ze dne 21. 5. [online]. © 2014 Židovské muzeum v Praze. [cit. 2014-03-19]. Dostupné z: http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/138053.

Další z epigramů nese název *Je libo zákusek?* Týká se „kavárny“, která byla také zřízena pro iluzi při návštěvě MČK. V posledním verši se „domem dále“ myslí německá komandatura, jež vedle „kavárny“ sídlila. Zde se také konaly výslechy, a proto zde zmiňované „řezy“:

*„Čistý ubrus, vkusné stolky-
tmavě oblečení páni-
rudě nabarvené holky-
společenské žertování-
řízně vyhrávají džezy-
roznáší se káva v sále-
možno dostati i řezy-
(to je ale o dům dále).“⁹²*

Do třetice všeho dobrého uvedu epigram od téhož autora, Josefa Taussiga (novináře a spisovatele a častého hosta domova I), který je nazván *Láska ve šlojzce*. Šlojzka, jak už víme, byl prostor, kde se přijímaly a odbavovaly transporty a zároveň byly lidem zabavovány – kradeny věci (od toho tzv. „šlojzování“).

*„Moje drahá, zlíbal bych tě
od hlavy až k patě-
jenomže máš dvoje šaty
a patery gatě.“⁹³*

V dalším čísle básníci *Vedem* dávají ostatním literátům ze svých řad zaručený návod, jak na poezii.

„Recept na báseň: Rýmuje se například babička-malička-kravička. Toto se napíše na konce řádků. Při té příležitosti jest co nejpravděpodobněji cennou příručkou Puchmajerův „Rýmovník“, podle něhož pak lze si zařídit velkovýrobu básní v rekordním čase a v množství až 200 básní za 8 hodinovou pracovní dobu. Pak vhodně doplňte.

⁹² TAUSSIG, Josef. *Vedem*. 1943, roč. 1, č. 23, s. 146. Ze dne 21. 5. [online]. © 2014 Židovské muzeum v Praze. [cit. 2014-03-19]. Dostupné z:

http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/138053.

⁹³ Tamtéž.

Např.: *Dneska pláče babička,
naše bába maličká,
že nám bučí kravička.*

Mnoho štěstí při podnikavosti! (Podle návodu Nory Frieda⁹⁴ z jeho přednášky „Jak se píše báseň“ volně zpracováno.)“⁹⁵

Ještě bych zmínila rubriku *Výrok týdne*, která uvádí zajímavé a vtipné výroky obyvatel domova I., např.:

*„Musím říct zase nějakou blbost, abyste měli v časopise co psát.“ (Šnajer)⁹⁶
„Já se budu specializovat na všeobecné vzdělávání.“ (J. Bruml)⁹⁷
„Já jsem kropil a Honza Pollak mi nenápadně vběhl pod vodu. (J. Volk)⁹⁸
„Z éry krevních injekcí: To von se musí strefit v té zadnici do žíly, že jo - !?“⁹⁹*

7.2.3 Zábava

Od humoru se přesuneme k neméně vzdálené disciplíně: zábavě. Časopis je prokládán hádankami, texty písní, „černou kronikou“, články o divadle, odlehčenými básněmi apod.

Krátký příběh, kdy všechna slova začínají od jednoho písmene:

⁹⁴ Vl. jménem Norbert Fried, jeden z českých spisovatelů, jenž na domově I přednášel. Válku přežil, autobiogr. prvky z koncentračních táborů zasadil do svého románu *Krabice živých* (1956).

⁹⁵ Akademie. Recept na báseň. *Vedem*. 1943, roč. 1, č. 36, s. 245-246. Ze dne 20. 8. [online]. © 2014 Židovské muzeum v Praze. [cit. 2014-03-21]. Dostupné z WWW:

http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/138052.

⁹⁶ Autor neznámý. Výroky týdne. *Vedem*. 1943, roč. 1, č. 34, s. 227. Ze dne 6. 8. [online]. © 2014 Židovské muzeum v Praze. [cit. 2014-03-21]. Dostupné z WWW:

http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/138052.

⁹⁷ Autor neznámý. Výroky týdne. *Vedem*. 1944, roč. 2, č. 9, s. 490. Ze dne 18. 2. [online]. © 2014 Židovské muzeum v Praze. [cit. 2014-03-21]. Dostupné z WWW:

http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/138049.

⁹⁸ VOLK, J. Výrok týdne. *Vedem*. 1943, roč. 2, č. 12, s. 534. Ze dne 10. 3. [online]. © 2014 Židovské muzeum v Praze. [cit. 2014-03-21]. Dostupné z WWW:

http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/138048.

⁹⁹ KRÍŽKOVÁ, Marie Rút, KOTOUČ, Kurt Jiří, ORNEST, Zdeněk. *Je mojí vlastní hradba ghett? Básně, próza a kresby terezínských dětí*. Praha: Aventinum, 1995. ISBN 80-7151-528-0. s. 47.

Zločin zrzavého Zana – hra se slovy

„Zlatokop Zeyer zjišťoval zisk za zimu. Zamhouřil zrak. Zakoupí znovu zásoby. Zajásal. Ze zisku zaručeně zbude. Znenadáni zabouřila za zlatokopovými zády zbraň. Zeyer zasténal zraněn. Zuřivě zaklel. Zahlédl známého zločince Zrzavého Zana. Zvolal: Zanechte zabijení, Zane, zastrčte zisk zraněného zlatokopa, zloději. Zanedlouho zapláčete zaručeně zase za zámkem. Zločinec zočil zlatokopův zisk. Zastrčil zlato. Zvolal zpupně: Zanedlouho? Zatím zešedivíte, zlatokope Zeyere. Zlotřilče. Zabouřilo znenadáni za zády Zrzavého Zana. Zločinec zbledl. Zamklý Zeyer zajásal. Zola, zlatý Zola. Zaskočený Zrzavý Zan zasyčel. Zatracený Zola. Zamával zabijákem. Zbraň za zády Zanovými zahřměla. Zločinec zasažen zoufale zasténal. Zlatokopové zvítězili. Zrzavý Zan zanedlouho zemřel.“¹⁰⁰

Hádanková rubrika *Hoši, hlavy dohromady*:

„Určitá bakterie se množí dělením. Za 24 hodin se z jedné stanou dvě stejně veliké. D8me tedy jednu bakterii do lahvičky. Za 367 dní bude lahvička plna. Otázkeme se: Za jak dlouho je lahvička napolo plná?“¹⁰¹

Chlapci si také vytvořili jakýsi test inteligence, kterou prováděli jednou za čas. V měsíci lednu se jí zúčastnilo 33 hochů. Položeno bylo 100 otázek z různých oborů. Nejvíce správných odpovědí měl chlapec Ducháček (75), pak Petr Ginz alias Soukromý profesor (74) a jako třetí se umístil Abcess (73).

„Zde některé perličky z naší soutěže:

Tlustá Berta se říká tlustým ženám.

Bambus je dutý klacek.

Lidé nepojídající maso jsou košeráci.

Quo Vadis napsal Komenský.

Největší evropské hory jsou Himaláje.

Quo Vadis napsal Komenský.

Sv. Václava zavraždil jeho bratr Prokop Holý.

*Sv. Václava zavraždila jeho
babička.*

Takových a jiných mnohých nesmyslných výplodů museli jsme opravit.“

¹⁰⁰ Svatý. Zločin zrzavého Zana. *Vedem*. 1943, roč. 1, č. 5, s. 28. Ze dne 15. 1. [online]. © 2014 Židovské muzeum v Praze. [cit. 2014-04-01]. Dostupné z WWW: http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/138055.

¹⁰¹ Autor neznámý. Hoši, hlavy dohromady. *Vedem*. 1943, roč. 1, č. 5, s. 31. Ze dne 15. 1. [online]. © 2014 Židovské muzeum v Praze. [cit. 2014-04-01]. Dostupné z WWW: http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/138055.

Objevuje se i *Desatero správného škidovce*:

- „1) *Pracem na domově vždy se vyhýbej.*
- 2) *A jen pokrokové články v číslo dej.*
- 3) *Prcka v umývárnu navštíviti běž.*
- 4) *Však sám se styku s vodou úzkostlivě střež.*
- 5) *V účtě mívej Gumly¹⁰², ptactvo, zvěř.*
- 6) *Prcky, Skrzáky a jinou sběř*
- 7) *Okna roztloukej vždy bez ostychu.*
- 8) *V přítomnosti Meisla ved' si potichu*
- 9) *Redakci svůj článek předem neslibuj.*
- 10) *V teple, ale smrádku žij si život svůj.*“¹⁰³

7.2.4 Mravoučná zamyšlení

Nyní se přesuneme od zábavy na opačnou stranu literárních příspěvků. Zejména vychovatelé psali články týkající se výše zmíněných témat. Většinou ve svých *Úvodnicích*, však nebylo to vždy pravidlem. Objevovaly se zde jakési promluvy do duší chlapců: aby se chovali slušně a mysleli na disciplínu, vyvarovali se krádežím (pozor, rozlišovala se krádež a šlojzování - šlojzoval snad každý, např. strčil si do kapsy bramboru při jejich sběru apod., ale okrást se dalo jen druhého člověka za účelem jeho poškození), snažili se být pořádní, aby nezanedbávali časopis a přispívali do něj všichni a ne stále jen pár jedinců (viz výtky na stránkách č. 13/1943: „*Proč jsou skoro všechny příspěvky od Ginze? Není zde již nikdo? Kdo by svedl také něco napsat?* Nebo: „*Proč je tento kus novin prázdný? Protože není dost příspěvků!*“¹⁰⁴) Zdůrazňovalo se, aby hoši nebyli líní, nevyhýbali se práci apod.

Na počátečních stránkách *Vedem* narazíme na článků na téma předsudky.

¹⁰² Bohužel nevím, co to „Gumly“ je či jsou.

¹⁰³ Loskuták. *Desatero správného škidovce. Vedem. 1944, roč. 2., č. 14, s. 550. Ze dne 26. 3. [online]. © 2014 Židovské muzeum v Praze. [cit. 2014-04-01]. Dostupný z WWW: http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/138048.*

¹⁰⁴ Autor neznámý. *Vedem. 1943, roč. 1, č. 13, s. 80. Ze dne 12. 3. [online]. © 2014 Židovské muzeum v Praze. [cit. 2014-04-03]. Dostupné z WWW: http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/138054.*

„ Co značí slovo předsudek? Je to úsudek, vytvořený před obeznámením s určitými fakty, o kterých si máme úsudek utřídití. [...] Je v povaze lidské, že předsudky přímo oplývá. Je to přirozené, neboť se nemůžeme důkladně seznámit se vším, o čem si můžeme a máme vytvořit úsudek. Ale není to správné. [...] Mladá generace vytýká obyčejně starým, že jsou nejvíce zatíženi předsudky, jelikož jejich názory jsou pevné, ba zkostrnatělé a nemají dostatečnou pružnost, aby se mohly stále znovu přizpůsobovat změněným situacím. Budiž, přijměme tento názor za správný, ale ještě dříve než kritičtí budme sebekritičtí.“¹⁰⁵ Otas (Otto Klein) dál zmiňuje, že i oni, mladí, jsou plni předsudků: paradoxně vůči židovství, proti autoritě, proti stáří – odsuzování všeho a všech starých, nedoceňování staré generace. Dále mluví o předsudku proti všem – zásadně odmítavý úsudek pro všechno. Autor zde nechce polemizovat, ale jen varovat před úsudky přebíranými od jiných či vytvořených bez přemýšlení.

Další zmínka o stáří a úctě k němu se objevuje zanedlouho v *Úvodníku* Pepka Stiassneho nazvaném *Heslo týdne: Mladí starým*.

„Hlad, příšerné bytové poměry, nemoc a stesk způsobily zatrpklost, nervosu, nedůvěru a hašteřivost starců a stařen z Německa. Stáří pro nás není tabu. Nejsme a nebudeme přívrženci injekcí, které uměle, prodlužují život, umírání. [...] Pohleďme teplým pohledem našeho dětství, osvěžme úsměvem našeho mládí, podepřeme silou našeho mužství, starce z Německa, nemocné, hladové, opuštěné.“¹⁰⁶

Důležité jsou zde i rubriky autora, jenž si říká Kritik: *Všimli jste si již...*, *Zpozorovali jste...*, *Je vidět* či *Pozor*. Zde jsou škidovci upozorňováni na nedostatky na domově I, které se většinou týkaly péče a udržování vybavení pokoje a budovy. Byl to takový apel na to, aby si chlapci všimli věcí kolem sebe a vážili si i toho mála, které měli při „bydlení“ v Terezíně k dispozici. Zároveň se měli dokázat postarat o případnou opravu či vylepšení v těchto záležitostech.

Např: „*Všimli jste si již ... že zatmění prostředního okna ještě není spraveno?
...že stolek pod oknem nebyl vůbec dodělán?*“

¹⁰⁵ KLEIN, Otto. Co značí slovo předsudek? *Vedem*. 1943, roč. 1, č. 3, s. 12. Ze dne 1. 1. [online]. © 2014 Židovské muzeum v Praze. [cit. 2014-04-03]. Dostupné z: http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/138055.

¹⁰⁶ Pepek. *Heslo týdne: Mladí starým*. *Vedem*. 1943, roč. 1, č. 10, s. 1. Ze dne 19. 2. [online]. © 2014 Židovské muzeum v Praze. [cit. 2014-04-01]. Dostupné z WWW: http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/138055#fullscreen.

...že poličky mnohých nedbalců ještě nejsou přikryty?
...že již mnoho maminek udělalo svým hochům pořádek? “¹⁰⁷

O týden později, v dalším čísle:

„Zpozorovali jste, ...že stolky pod okny jsou již úplně rozbity?
... že někteří hoši mají vlastní iniciativu?
... že mnozí mají více než 50 bodů?
... že je možné dosáhnout i výsledku 4 ½ bodů pořádkových? “¹⁰⁸

Je vidět, že upozornění na stoleček pod oknem si nikdo nevzal k srdci. Zatímco o shánění bodů se hoši jistě zajímali.

O pořádku se mluví v Úvodníku č.5/1943.

„... Vyplyvá z toho dvojí poučení, jedno pro vás, jedno pro mne (a vůbec pro všechny vychovatele). První poučení: ve věcech čistoty, pořádku a disciplíny neznám špásu. Jsem člověk demokratický a vytvořil jsem vám orgán demokratický-samosprávu, ale jsem ochoten kdykoli rozbít tuto samosprávu, nevedla-li by k dosažení základních výchovných cílů: výchovy k čistotě, pořádku, disciplíny, samostatné práce tělesné a duševní. Proto si vyhrazuji pro bližší i vzdálenější budoucnost takřka diktátorskou pravomoc hlavně ve zmíněných těch základních věcech. Tak dlouho, až se každému [...] tyto základní věci propálí až do dření kostí. Mně je vaše zdraví důležitější než vaše ješitnost... “¹⁰⁹

Jinou pravidelnou rubrikou, kde byl prostor pro pokárání, ale i pochvalu, byla *Chvála a hana*.

„Chvályhodné jest chování chlapců k nemocnému Laubinimu (s výjimkou dvou tří jednotlivců). Ochota s jakou se zdržují všech hlasitých projevů v domově je opravdu vzorná.

¹⁰⁷ Kritik. Všimli jste si již...? *Vedem*. 1943, roč. 1, č. 3, s. 17. Ze dne 1. 1. [online]. © 2014 Židovské muzeum v Praze. [cit. 2014-04-01]. Dostupné z WWW: http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/138055.

¹⁰⁸ Kritik. Zpozorovali jste... *Vedem*. 1943, roč. 1, č. 4, s. 20. Ze dne 8. 1. [online]. © 2014 Židovské muzeum v Praze. [cit. 2014-04-05]. Dostupné z WWW: http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/138055.

¹⁰⁹ -singer. Něco o naší samosprávě. *Vedem*. 1943, roč. 1, č. 5, s. 26. Ze dne 15. 1. [online]. © 2014 Židovské muzeum v Praze. [cit. 2014-04-05]. Dostupné z WWW: http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/138055.

Těž musím pochválit Kengeruho, který opatřil dietní večeře 4 chlapcům, kteří ji opravdu potřebují. Tím učinil pro dobro domova víc než mnozí z jeho pokusitelů. ¹¹⁰

V Terezíně se samozřejmě také hojně kradlo, šlojzovalo. A přitom se krádež považovala za řádné porušení disciplíny, alespoň u škidovců. Bývali také za takové činy trestáni. A jaké je to krást a u krádeže přistižen? Autor se podělil o svůj pocit hanby.

„Strach. Strach smíšený se zlostí, lítostí a nenávistí, strach před trestem, strach před něčím co přijde a co nevrátíme, něco tak hrozného a bolestivého, co rve a drásá tvé nitro. Strach před trestem – za krádež. Krádež – zloděj, jak hrozně to zní, jak hrozně tato slova bijí do uší. Ale vždyť ti ostatní také kradli, také jsou zloději, a proč zrovna já byl tak blbým a tak pitomým, proč zrovna já jsem byl chycen? [...] Má celá námaha, vše co jsem pro to nasadil, je pryč. Ani jsem nepoznal, jak chutnají tyto plody tak draze vykoupené a ještě draže prodané. Chtěl jsem jen někomu udělat radost, chtěl jsem je přinést mamince, já bláhovec. Petře Laxi, ty jsi doopravdy myslel, že jí je doneseš? Nu, nevadí. Aspoň jsem o trochu zkušenosti bohatší.

Poznal jsem, co je to život. Neboť život je – riziko. ¹¹¹

Jaké byly vůbec nejčastější motivy krádeží v Terezíně? O tom se dozvíme v zajímavém článku *O zločinnosti všeobecně*.

„Musíme rozlišovat zločinnost? Za prvé případy (případy projednávané před ghettosoudem), za druhé zločinnost anonymní, většinou dle praxe z denního života. Oficiálně nám skýtá obraz značně zkreslený malým počtem deliktů, i když její tabulka terezínské „zločinnosti“ násobená trojčiferným číslem odpovídá „zločinnosti“ všeobecné. [...] Motivы zločinnosti v ghetě jsou: hlad (krádež brambor, chleba, masa), zima (krádež dřeva, uhlí), vášeň (kouření - koupě a prodej cigaret), zvědavost a zájem, kalorie a vitaminy (krádež ovoce a zeleniny), ziskuchtivost (ojedinělé případy v kriminalistice ghetta) apod. Autor dále vysvětluje, že beztrestné jsou delikty, je-li motivem činu oprávněná nenávist, důvod k pomstě. Jedná se zde o lynchování zasloužilých konfidentů,

¹¹⁰ -nz. Chvála a hana. *Vedem*. 1943, roč. 1, č. 4, s. 24. Ze dne 8. 1. [online]. © 2014 Židovské muzeum v Praze. [cit. 2014-04-08]. Dostupné z WWW: http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/138055.

¹¹¹ Car. Strach. *Vedem*. 1943, roč. 1, č. 32, s. 212. Ze dne 30. 8. [online]. © 2014 Židovské muzeum v Praze. [cit. 2014-04-03]. Dostupné z WWW: http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/138052.

*mandlerovců při jejich příjezdu do ghetta. Spoluúčast četníků předem informovaných je žádoucí. Místem činu je šlojzka. [...]*¹¹²

Do této kapitoly bychom ještě mohli zařadit z dalších čísel *Vedem* příspěvky *Zachovejme si morální zdraví*¹¹³ nebo Pepkův *Úvodník* o mravnosti.

7.2.5 Vzpomínky na minulost

Nyní se zaměřím na příspěvky, kde autoři vzpomínali na domov, na rodinu, na časy před transportem do terezínského ghetta. Poprvé se se vzpomínkou na rodné a milované město se setkáváme v básni Petra Ginze *Vzpomínka na Prahu*. Praha byla vůbec v časopise zmíněna několikrát v souvislosti se steskem po domově.

*„Jak dlouho již je tomu,
co viděl jsem naposled
slunce zapadat za Petřínem.
Tu Prahu líbal uszlzený hled,
když halila večerním stínem.*

*Ta neznámá pražská zákoutí
ve stínu Jatek a slepých stok
jak těm se vede? Sotva se pro mě zarmoutí
tak, jak já pro ně. – Je tomu téměř rok.*

*Jak dlouho nezalehl v můj slech
líbezný šumot jezu Vltavy?
Dávno již, Václaváku ruch
zapomenut vytratil se z hlavy.*

*Již skoro rok dřepím v šeredné díře
místo tvých krás jen pár ulic znám
jak v kleci zajaté divé zvíře.
Praho, kamenná pohádka, vzpomínám.*¹¹⁴

Jiný chlapec zase myslí na krásy přírody. Barvitě líčí letní krajinu, kterou už tak dlouho nespátřil. Možná, že strávil dětství na venkově.

¹¹² Pepek. O zločinnosti všeobecně. *Vedem*. 1943, roč. 1, č. 47, s. 329. Ze dne 12. 11. [online]. © 2014 Židovské muzeum v Praze. [cit. 2014-04-01]. Dostupné z WWW: http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/138051.

¹¹³ Avi. *Vedem*. 1943, roč. 1, č. 17, s. 1. Ze dne 9. 4. [online]. © 2014 Židovské muzeum v Praze. [cit. 2014-04-04]. Dostupné z WWW: http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/138051.

¹¹⁴ -nz. *Vzpomínka na Prahu*. *Vedem*. 1943, roč. 1, č. 7, s. 39. Ze dne 29. 1. [online]. © 2014 Židovské muzeum v Praze. [cit. 2014-04-02]. Dostupné z WWW: http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/138055.

„Je léto. Lesy, slunce, voda a pole. Nádherné, nekonečné lány zlatého žita se vlní, hlazeny lehounkým teplým vánkem. Blankytná, průzračná modř oblohy se koupe v horké lázni slunečních paprsků. Vůně obdělávané země a zralého jakoby zpraženého obilí se mísí s nádhernou vůní lesních stromů a pryskyřice, vycházející z blízkého lesa. Odkudsi zezdola hučí řeka, les šumí, z trávy se ozývá cvrčení nekonečného množství cvrčků. [...] Vysoko v oblacích pje skřivan svou jásavou píseň, jakoby opěvoval svoji volnost, život a přírodu, která se stkví¹¹⁵ hluboko pod ním...“¹¹⁶

Další může být například vzpomínka Rudolfa Lauba na domov, na úplně obyčejný den, kdy seděl doma, díval se z okna, byla zima a venku padal sníh...

„...Zdá se, že si královna Zima usmyslila zahalit Prahu do bílého hávu na oslavu svého příchodu. Vytrhuji se ze svého zasnění a odvracím se od vyhlídky na zasněžené město. Vtom je z kuchyně slyšet hlas maminky: „Rudlo, pojď už, přijdeš pozdě do školy!“ Spěchám do kuchyně; na stole stojí šálek s kouřící kávou a vedle leží dvě do zlatova upečené housky namazané máslem. Je zde teplo, dvojnásob příjemné, uvědomíme-li si, že venku fičí severák. Rychle posnídám, přesnídávku do aktovky, kabát, čepici, pusu mámě a již za mnou zaklapnou dveře našeho bytu...“

Dál je v příspěvku, jak pospíchá do školy, po škole se spolužáky pořádají sněhovou bitvu a po dobrém obědě v teple domova si bere brusle a ještě se vydává s kamarády na led, na hokej. *„Večer usínám s vědomím dobře prožitého dne a plánuji nové zábavy, až mé smysly obestře spánek plný krásných snů...“¹¹⁷*

I takové běžné dny se v prostředí Terezína stávají sváteční vzpomínkou, silným okamžikem. Vůně opravdové kávy, teplo domova, bezstarostnost. Často je v takovýchto příspěvcích kladen důraz na smyslové vjemy, barvy, zvuky.

Na 1. máje 1944 vyšlo speciální květnové číslo, kam měli škidovci přispět nějakým májovým příspěvkem. Týkaly se jara a dělníků, jelikož 1. máj je svátkem práce. Setkáváme se zde opět s líčením přírody, ale i lásky. Někdo se vrací do vzpomínek na prvního května před pobytem v ghattě.

¹¹⁵Nejedná se o překlep; básni je opravdu toto uvedeno.

¹¹⁶ Autor neznámý. *Vedem*. 1943, roč. 1, č. 26, s. 166. Ze dne 11. 6. [online]. © 2014 Židovské muzeum v Praze. [cit. 2014-04-02]. Dostupné z WWW: http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/138053.

¹¹⁷ -ini. Dvě vzpomínky. *Vedem*. 1943, roč. 1, č. 52, s. 398. Ze dne 27. 12. [online]. © 2014 Židovské muzeum v Praze. [cit. 2014-04-01]. Dostupné z WWW: http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/138050.

„Je 1. máj, sedím se svým dědečkem, budiž mu země lehká, uprostřed Václavského náměstí u okna přední pražské kavárny Boulevard. Je tam také ještě mnoho jiných lidí, hrajících kulečnick, v karty, či dívajících se po domě jako já dolů, kde před našima očima pochodují tisíce a tisíce dělníků, dělnic, dětí, proletariátu. Mají červené neb modré halenky, zvedají paže s rukou zařatou v pěst, dívajíce se prosebně na vysoké komíny továren či lešení novostaveb. Vše se promítá před mýma očima jako aktuality v biografu...“¹¹⁸

Nejvíce mě ale zaujal příspěvek *Vzpomínka na domov*, kde autor smutně popisuje svůj odchod z domova. Nejedná se ale o opuštění domova, kde žil před Terezínem, ale mluví o domově I, jelikož se z něj musel přestěhovat do Q 609 na domov E kvůli svému neukázněnému chování. Chlapec po násilném odejití ze svého skutečného domova do Terezína našel svou novou rodinu zde, mezi škidovci, a přestěhování špatně snáší. Jedná se o jediný příspěvek v celém časopisu v souvislosti se silným citovým poutem k domovu I.

„S těžkým srdcem opustil jsem domov, kamarády, se kterými jsem prožil mnohé veselé chvílky a všechno to, co na domově bylo. [...] Hoši se ke mně chovají kamarádsky, zvláště můj souseď, kterému musím každý den vypravovat o domovu a o chlapcích na domově I. Abych se nenudil, brouzdám se celý den Terezínem a večer se přicházím jen vyspat. Když ulehnu na postel, přemýšlím o prožitých chvílkách na domově a mým jediným přáním je polepšit se a přijít opět mezi své.

*Když večer zhasne světlo
A pokojem zavládne klid
Myslím jen na jedno přání
Polepšit se a navrátit.“¹¹⁹*

Zda se chlapci povedlo se na domov I vrátit, se už nedozvídáme.

¹¹⁸ Pollak, H. 1. Máj. *Vedem*. 1943, roč. 2, č. 19, s. 609. Ze dne 1. 5. [online]. © 2014 Židovské muzeum v Praze. [cit. 2014-04-09]. Dostupné z WWW:

http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/138047

¹¹⁹ Trili. *Vzpomínka na domov*. *Vedem*. 1943, roč. 1, č. 52, s. 395. Ze dne 27. 12. [online]. © 2014 Židovské muzeum v Praze. [cit. 2014-04-09]. Dostupné z WWW:

http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/138050.

7.2.6 Reflexe přítomnosti

Obraz přítomnosti v časopise *Vedem* nám ukazuje život domova I, ale i ghetta obecně, podává představu o tamějších obyvatelích. Zároveň je vidět, jak chlapci dospívají, co prožívají, máme obrázek o jejich činnosti. Z uvedených příspěvků cítíme radost z maličkostí, ale i tiseň, stesk po rodině, po normálním životě bez zdí a omezení.

*„Jdu napříč městem, samotný, uplakán
A hledám to, jež jsem kdys ztratil.
Jsem zcela opuštěn a zcela oklamán
Že život svůj nejradši bych ve chvílce zkrátil.
Však jakás překážka v úmyslu vězí
kterou mi šepotá můj fantom sám
„Vzmuž se, neb věci takové vždy mají mezi
a stále jen chodím, aniž vím kam.“*

*Co hledám? Přítele, pohádku, štěstí!
Stesk po nich vyhnal mne z našeho domu.
Jen samá pustota v sebe mě hostí
Komu se odevzdám, komu, ach komu?
Však musím vytrvat, najdu si svoje
budu se křovím i potoky brodit,
neb muž, který prohrává, nesmí jít z boje!
Půjdu dál do světa rány své hojit.“¹²⁰*

Další báseň nese název *Sirotek*. Autora pravděpodobně inspirovala skutečným sirotkem, který žebral u kostelíka. Sirotků bylo v Terezíně mnoho a tato báseň představuje jeden příklad za všechny. Doprovázena kresbou Zdeňka Ornesta – Mustafy.

*„...Za kostelem v tmavém stínu
za rána, kdy plno rosy,
chlapeček tam uplakáný
s čepicí o peníze prosí.
Smilujte se, lidé drazí,
volá hošík z plných plic.
Sirotek jsem, známé nemám,
A nikdo mi nejde vstříc.
Lidé, kteří chodí kolem
nepohlédnou okem naň.*

*A sirotek přeubohý
otírá od slzí skrání.
Jsou to lidé hrubí, špatní
líný život jim jen škodí
každý o sebe se stará
o bohatství se bojí.
Ubožáček stojí marně
marně namáhá si hlas.
Snad i zemře. Z toho poznáš
Kolik je dnes v světě krás.“¹²¹*

¹²⁰ -fa. Vytrvat. *Vedem*. 1943, roč. 1, č. 3, s. 13. Ze dne 1. 1. [online]. © 2014 Židovské muzeum v Praze. [cit. 2014-03-20]. Dostupné z WWW:

http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/138055.

¹²¹ Dítě. *Sirotek*. *Vedem*. 1943, roč. 1, č. 5, s. 29. Ze dne 15. 1. [online]. © 2014 Židovské muzeum v Praze. [cit. 2014-03-19]. Dostupné z WWW:

http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/138055.

A nyní něco z fungování domova I. Ráno musí samozřejmě den zahájit *Budíček*.

<i>„Je ráno 7 hodin as, tu budík nepříjemně řinčí chlapci, z postele volá hlas, to Prcek, Bumbrdlíček křičí. V tu chvíli ozve se řada jmen, Králíček ani psát nestačí. (Pan Fischer je špatně naložen) Ať je to v chvílce co nejkratší. Nastává chvíle vzdechů a lkání, neb otevření oken hrozí. Dr. Roth má mnoho povídání, to Prcka hlava zase zkusí.</i>	<i>Leč celý domov leží tiše, však Prófa dále volá, seznam marodů se píše. Nemocní hlásit se, hola. Tu ozve se zas Prckův hlas, proč ještě vše vzhůru není? Dneska vytáhnout kufry zas a vzhůru zatemnění. Do umývárny v okamžení spěchati se musí ven, tím končí ranní představení, nastává nový den.“¹²²</i>
---	--

Zde pak ukázka, jak vypadalo ráno na marodce, tzv. ambulanc. Aneb úryvek z básně *Šestá hodina odbila*:

*„...Na stěně vysoké světničky visí překrásné poličky,
poličky visí na stěně, vstáváme o šesté hodině.
Na chodbě převeliký hluk, a na dveře pak ťuk, ťuk, ťuk.
a do dveří jak vichřice vrazí přešťastná babice.
Babice s kýblem, s koštětem, zvolá: Boty z pod postele ven!
Pak přijde na řadu snídaně, máme jen chleby mazané[...]
Doktor píše statusy, dělají s námi pokusy.
Ještě se tu nachladiš, mnoho času promarníš.
Zkouší nám všem reflexy, zdalipak někoho propustí.
Tímto končí Dr. Král, nejdeme-li domů, čekáme tu dál.“¹²³*

¹²² Fadurej. *Budíček*. *Vedem*. 1943, roč. 1, č. 5, s. 29. Ze dne 15. 1. [online]. © 2014 Židovské muzeum v Praze. [cit. 2014-04-01]. Dostupné z WWW:

http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/138055.

¹²³ STERN, H. *Šestá hodina odbila*. *Vedem*. 1943, roč. 2, č. 10, s. 503. Ze dne 25. 2. [online]. © 2014 Židovské muzeum v Praze. [cit. 2014-04-05]. Dostupné z WWW:

http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/138049

Vrátíme se teď na domov I. Tam u kavalce měl každý chlapec svoji poličku, svůj kousek místa na osobní věci. Domov se jednou chystal k vnitřní reorganizaci, a tak se chlapani museli pro jednu noc přestěhovat na jiný domov. Součástí přestavby mělo být i zmenšení už tak maličkových osobních prostor. Obyvatelům „jedničky“ se to samozřejmě nelíbilo, a tak se k tomu vyjádřili:

„Na naší poslední plenární schůzi nám rozvrhl pan dr. Jachnin svůj plán na přestavbu našeho domova. Odpověď: Uznáváme pane doktore, že Váš plán je nejpraktičtější a hygieně nejlépe vyhovující. Přesto však, pane doktore, uznáte, že máme též právo na trochu soukromí již beztak hodně omezené. Když děti na celém světě mají dětské pokoje proti našim kavalcům 70x30, když proti jejich svobodě jsme jak pes na řetěze, tak nám věru dovolíte, abychom proti jejich skříním s hračkami měli aspoň půl metru prkna za hlavou. Musíte myslit přece, že jsme jenom děti jako všude jinde. Sice vyspělé pomocí Terezína, ale přece jenom děti. Doufáme, že naše důvody uznáte, tak jako my Vaše, a že si nadále budeme dobře rozumět a je naším přáním a tužbou společnou udělati domovy nejúctulnější a nejpohodlnější.“¹²⁴

O vnitřních záležitostech domova I týkajících se samosprávy např. i zde:

„Budeme mít odznak. Odznakem našeho domova bude kruh o vnitřním průměru 8 mm a vnějším 10 mm. 3 mm pás z lesklého kovu ohraničuje tento kruh, který bude odznakem, symbolem našeho domova. Jsme kolektiv mladých chlapanů, ztroskotavších na ostrově Terezíně, ale i když jsme trosečníky, jsme mladými odhodlanými muži, kteří v práci, v boji a ve hře, ruku v ruce tvoří nové hodnoty. Jsme kruhem, vypadne-li někdo z našeho středu, zradí-li nás, padne-li v boji, kruh se uzavře [...]“¹²⁵

Škidovci si nevyrobili jen svůj odznak, víme také, že měli svoji vlajku. Dnes už si její podobu nevybavil Jiří Brady ani jiní přeživší chlapani, ale našla jsem článek *Chvála a hana*, kde se hovoří o našitých hvězdách. Marody jednou hvězdu přešil, vyměnil jejich barvu (nevíme ale jakou) za modrou, což vyvolalo nevoli, protože „*celek vypadá hnusně. A*

¹²⁴ -pner. POZOR – odpověď panu... *Vedem*. 1943, roč. 1, č. 7, s. 44. Ze dne 29. 1. [online]. © 2014 Židovské muzeum v Praze. [cit. 2014-04-05]. Dostupné z WWW: http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/138055.

¹²⁵ Pepek. Budeme mít odznak. *Vedem*. 1943, roč. 1, č. 15, s. 94. Ze dne 26. 3. [online]. © 2014 Židovské muzeum v Praze. [cit. 2014-04-06]. Dostupné z WWW: http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/138054.

*tento hadr, který Mdy přešívá dle libosti a dělá si s ní, co chce, má být naší vlajkou, kterou máme ctít?*¹²⁶ Další osudy vlajky nám už nejsou známy...

V březnu roku 1943 se objevila v časopise poprvé rubrika *O jednom z nás*. První příspěvek byl o Jiřím Brumlovi (Abcess). V rubrice jsou jednotliví členové ŠKIDu popsáni jak po stránce zevnějšku, tak i povahy. Zmiňovány jsou zde i jejich charakteristické výroky nebo činnosti. Přece jen na domově I bylo více chlapců a ne všichni se pořádně znali, vinu nesly i transporty, kvůli kterým se složení hochů proměňovalo. U článku je často obrázek dotyčného. Např. u Abcesse je vidět, že je dost nešika: převrhne hrnek s kávou, hadr na utření hledá půl hodiny apod. Rubrika slouží i pro pobavení a někdy si autoři dělají z jedinců schválně legraci. Viz o Baronu Prášilovi alias Komiňasovi:

*„Je milý tloušťík. Je oděn do černých kalhot, které mu sahají skoro až ke krku. Na hlavě má světlou čupřinu. Je vždy úžasně informován o stavu války, ví přesně, co říkali nedávno význační lidé, je zpraven o počtu dezertérů z Terezína, zkrátka, je to vševěd. Umí vypravovat těž prima historky ze svého dětství. [...] Nyní je z něho velký holčičkář. Když jde jeho Lianka kolem okna, samou horlivostí potrhá zatemnění, aby ji spatřil. Ale jinak je to hodný chlapík, který rozumí legraci.*¹²⁷

Jiné postavy Terezína rozebírá např. článek *O ghettouších*. To byl název pro táborové ochránce pořádku. Ti sídlili na tzv. Ordnerwache.

„Ghettouš je tvor pohlaví mužského, nosící těžký zimník, opásaný širokým pásem, na němž se houpá klacek, zvaný pendrek. Nosí temné pumpky a na nohou má kanady. Na rameni mají připevněnou pásku s písmenou W a číslo. [...] Avšak nechme popisování a přikročme k denním pracem ghettouše. Jedni stojí na křižovatkách a nepustí nikoho skrz, kdo je nepodplatí cigaretou. Je to velice výdělečný obchod a ghettouš křižovatkářský má vždy o kuřivo postaráno. [...] Oblíbenou zábavou ghettoušů jest chodit po ulicích (říkají

¹²⁶ -nz. Chvála a hana. *Vedem*. 1943, roč. 1, č. 9, s. 54. Ze dne 12. 2. [online]. © 2014 Židovské muzeum v Praze. [cit. 2014-04-01]. Dostupné z WWW:

http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/138055.

¹²⁷ -nz. *O jednom z nás*. *Vedem*. 1943, roč. 1, č. 18, s. 118. [online]. © 2014 Židovské muzeum v Praze. [cit. 2014-04-10]. Ze dne 16. 4. Dostupné z WWW:

http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/138054.

tomu: pochodovat) nebo dělat přehlídky před Löwensteinem a robít hanbu svému stavu. At' žijou noví rezervisti. "¹²⁸

Důležitou rubrikou časopisu byly i *Toulky Terezínem*, jež přibližovaly místa a zákoutí tábora. Právě i Ordnerwache, kde „ghettouši“ úřadovali, redaktor Petr Ginz navštívil, aby zjistil bližší informace o její činnosti.

- „- Co je, pane doktore, úkolem Ordnerwache? A čím se liší od úkolů Ghettowache?
- Rozdíl není značný. Oboje slouží k udržování pořádku v ghettě. Ghettowache má však spíše za úkol bdíti nad bezpečností a nad správným prováděním nařízení z vyšších míst. Též funguje jako policie kriminální. Naproti tomu Ordnerwache bdí nad čistotou, pořádkem a věcmi s tím souvisejícími. Služba na dvoře prohání jedince, kteří plivají, odhazují papíry, rozlévají vodu či mají peřiny ještě po osmé hodině vyvěšeny z okna, dohlíží na klosety i pumpu. [...]
- A kolik Ordnerů potřebuje taková kasárna, např. Magdeburk?
- Asi 60.
- Děkuji mnohokrát, pane doktore, za všestrannou informaci.
- Prosím, není zač. Těší mne, že mládež v dětských domovech též kulturně pracuje, o čemž zajisté svědčí vydávání vašeho časopisu. [...]"¹²⁹

Mezi další navštívená místa patřila např. i odšívovací stanice, hasičská strážnice nebo dětská pekárna. Jednou se chlapci vydali i za slepým umělcem Bertholdem Ordnerem, jenž miloval kreslení a oslepl v mládí. Přešel od kresby k výrobě z drátu, protože díky němu měl příležitost své výtvary ohmatat. Uměl vytvořit nádherné věci (viz fotografie v časopisu). Neviděl 25 let, přesto si dokázal pamatovat a vybavit jakékoliv tvary a dokonale je zformovat. Byl velmi nadaný i přes svůj hendikep. Bohužel, v Terezíně jeho umění nebylo doceněno, byl jen jedním z mnoha obyčejných vězňů v přechodné stanici.

¹²⁸ Autor neznámý. O ghettouších. *Vedem*. 1943, roč. 1, č. 7, s. 40. Ze dne 29. 1. [online]. © 2014 Židovské muzeum v Praze. [cit. 2014-04-11]. Dostupné z WWW:

http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/138055.

¹²⁹ -nz. Toulky Terezínem. *Vedem*. 1943, roč. 1, č. 12, s. 76. Ze dne 5. 3. [online]. © 2014 Židovské muzeum v Praze. [cit. 2014-04-10]. Dostupné z WWW:

http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/138054.

„Dříve jsem měl výstavy svých děl v Americe, Francii, Anglii, Německu, Španělsku, Švédsku i jinde, musea se drala o mé výtvary. Nyní zde v Terezíně trpím hladem, nemám ani dost drátu k tvoření. [...] Někdy když přemýšlím, vůbec necítím, že by mi chyběl zrak. V takových chvílích úplně opouštím duchem zdejší špínu. Takové momenty jsou pro mě nejšťastnějšími...“¹³⁰

. V této rubrice se dočtete i o svatbě Valtra Eisingera s Věrou Sommerovou.

„Magdeburk, číslo sto osmnáct, hlediště terezínského divadla, 11 hodin, střízlivé světlo dubnového dopoledne. [...] Mladí muži ve vypůjčených kloboucích a tmavých vesměs také vypůjčených šatech. Ženich, mládenec, který do posledního okamžiku baví se se skupinou kamarádů, nevěsta, sedmnáctiletá dívka, která před hodinou svlékla tepláky a za několik hodin, jako paní ta a ta v pracovním úboru poveze terezínskými ulicemi kufry, slamníky, nebo prkna. [...]“¹³¹

Samozřejmě pisatelé neopominuli ve svém týdeníku pichlavě reagovat na tehdejší přípravu pro vznik propagandistického filmu o Terezíně.

„Tak prej se těm Židům v Terezíně špatně vede,“ povídá jednoho krásného dne vedoucí ředitel řešené židovské otázky k novému tajemníkovi. „A vůbec,“ pokračoval rozhořčeně dál, prej už se v cizím tisku objevily nějaké zprávy o ubohosti těch Židů. To přece nejde jenom tak dál, vždyť se z toho stane nějaká mezinárodní zápleтка a budem úplně nemožní a co naši lidé tam, copak vy víte.“ „Co byste chtěl ale proti tou podniknout, pane...“ [...] „Hmm, je to těžké [...], cha cha, už to mám, natočíme film (přece se vyznáte ve filmových tricích) a pošleme to všem tě šťouralskejm státům, který strkaj nos tam, kam nemají.“ A po všech manipulacích, předělávkách a konečné realizaci filmu v táboře následuje: „To jste měl ale dobrý nápad s tím filmováním, pane...vidíte, šlo to bez zvětšení žrádla, bez zlepšení životních podmínek a jsme v očích našich přátelských nepřátelů rehabilitováni.“¹³²

¹³⁰ -nz. Toulky Terezínem. *Vedem*. 1943, roč. 1, č. 16, s. 102-103. Ze dne 2. 4. [online]. © 2014 Židovské muzeum v Praze. [cit. 2014-04-01]. Dostupné z WWW: http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/138054.

¹³¹ Pepek. Svatba. *Vedem*. 1943, roč. 1, č. 18, s. 116. Ze dne 16. 4. [online]. © 2014 Židovské muzeum v Praze. [cit. 2014-03-21]. Dostupné z WWW: http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/138054.

¹³² Dou...To není banda aneb jak se u nás filmuje. *Vedem*. 1944, roč. 2, č. 30, s. 784. [online]. © 2014 Židovské muzeum v Praze. [cit. 2014-03-21]. Ze dne – datum neuvedeno. Dostupné z WWW: http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/138046.

Do této kapitoly bych ještě zařadila aktuality o nemocech, které se v táboře šířily, jako byl tyfus nebo encefalitida. Proti tyfu chlapci z „jedničky“ podstoupily očkování.

*„Tato nebohá holátka po takovémto nešetrném zacházení chtěla dopřátí odpočinku svému znavenému tělu a následujícího dne se ulíti z programu. [...] Srdce těchto ubohých nemocných zaplesala, když zřela Prcka, který ze zármutku nad odřeknutím programu roztrhal svá roucha, sypal si popel na hlavu a zpívaje žalmy ulehl na lože své se 40 °C horečky.“*¹³³

V souvislosti s nemocemi je v časopise přepsán dopis Hanuše Becka z pobytu na marodce, kde popisuje process lékařských vyšetření a léčbu, ale i nudu na ambulanci. Hanuš Beck patřil k velmi oblíbeným dětem a byl terezínskou hvězdou kabaretů. Byl uznávaným a obdivovaným komikem ŠKIDu. Do časopisu ale nepřispíval pro přemíru jiných zájmů.

Dále sem určitě patří i informace ze světa terezínského sportu. Škidovci si občas pořádali závody v běhání.

Na stránkách *Vedem* se setkáme s reportážemi z fotbalových zápasů, šachových turnajů i zápasů v ping pongu. Zejména fotbal byl v Terezíně velmi oblíben.

*„Co dostanou hráči vítězného klubu terezínské ligy? Co dostanou pořadatelé zápasu, když budou Drážďanská kasárna plná obecnstva? Nic. Hráči zde hrají elánem pro svůj klub. Hrají, aby si zahráli, a ne pro peníze. A myslím, že se zde ukáže mnohem větší obětavost než kdekoli jinde.“*¹³⁴

Snad nejsledovanější byl zápas týmů ŠKID – DROR, který se uskutečnil 6. 7. 1943 a skončil vyrovnaně 0:0.

Zaujalo mne, že ve druhém ročníku časopisu se chlapci věnují více tématu lásky. Přece jen jim bylo přibližně 15 – 17 let, takže po děvčatech určitě pokukovali. Zejména v již zmiňovaném májovém vydání *Vedem* se setkáme s milostnou poezií. Jedna krásná báseň za všechny:

¹³³ Ca-Kr. Aktualita týdne. *Vedem*. 1943, roč. 1, č. 9, s. 1. Ze dne 12. 2. [online]. © 2014 Židovské muzeum v Praze. [cit. 2014-04-02]. Dostupné z WWW:

http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/138055.

¹³⁴ KŘÍŽKOVÁ, Marie Růt, KOTOUČ, Kurt Jiří, ORNEST, Zdeněk. *Je mojí vlastní hradba ghatt? Básně, próza a kresby terezínských dětí*. Praha: Aventinum, 1995. ISBN 80-7151-528-0. s. 52.

Krajina – věnováno milé Hance

*“Poznal jsem snovou krajinu A ještě výš jsou lesy dva
dýchala svěžestí mládí jak zlatem protkané
I všichni, kteří ji poznali, já sedíval jsem tolikrát
měli ji bezděky rádi. v lesích na číhané.
Na levé straně dolíček, Nečekal jsem na dravou zvěř
jenž krvavější jest nebe ani na tanec víl.
já prosíval jsem Pánbíčka Já sledoval tím čekáním
bych měl ho pro sebe. úplně jiný cíl.
Ten dolíček byl překrásný, Ten kraj má ještě mnohý lesk
tam nebyl nesoulad, však nechci nudit vás,
ten dolíček byl v krajině, kdybych měl popsat krásný vrch
kterou jsem měl tak rád. a pod ním rudou hráz.
A na severu tůně dvě Ta hráz je krásně semknutá
jemný je jejich třpyt, a tváří rudý pruh
když všeho na světě mám dost však v otevřené hrázi
jich nemohu být syt. je bílých perlí kruh.
Tak básník popsal onen kraj, který je samá zář,
pro všechny lidi Krajina, však pro mne dívčí tvář...¹³⁵*

7.2.7 Myšlenky na budoucnost

Domněnky, co asi chlapce i ostatní vězně ghetta čeká, kdy vůbec skončí válka, plány nebo nejistota. V jakých směrech chlapci o budoucnosti chlapci přemýšleli, jak moc stále věřili, že brzo celé terezínské vězení skončí a budou propuštěni na svobodu. Tyto myšlenky a motivy jsem se snažila najít mezi stránkami časopisu.

V Úvodníku Valtra Eisingera se setkáváme s názory na práci tělesnou a duševní. Autor píše o tom, jak jsou lidé v Terezíně nuceni vykonávat práci jiného druhu, než vykonávali před transportem. Většinou byli zbaveni lukrativnějšího zaměstnání, jako bylo obchodování, úředničina, bankéřství, advokacie apod., a zde museli všichni vykonávat

¹³⁵ Orče. Krajina. *Vedem*. 19434, roč. 2, č. 3, s. 441. Ze dne 7. 1. [online]. © 2014 Židovské muzeum v Praze. [cit. 2014-03-11]. Dostupné z WWW: http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/138049#fullscreen.

práci řemeslnou a fyzickou – truhlářskou, zemědělskou, krejčovskou, instalatérskou aj. A takovou prací člověk stále opovrhuje, protože byla přiřazována v minulosti otrokům. Eisinger zde hledí do budoucna a zdůrazňuje, že tento stav se jeví lidem v táboře jako přechodný, jelikož každý pomýšlí na poválečný návrat ke svému bývalému zaměstnání. Rozděluje tady společnost na skupinu s velkou hlavou, ale zakrnělýma nohama a rukama, jež představuje lidi s atraktivnějším zaměstnáním (administrativa, kultura, ...). Druhou skupinou jsou pak ti tělesné práce schopní, především tedy dělníci, ale se zakrnělými hlavami. Na co je třeba v budoucnu myslet? Jaká je vychovatelova vize?

„Úkolem budoucího společenského uspořádání bude především překlenout tuto propast, zahladit protivu mezi tělesnou a duševní. Budoucí škola bude mít také zcela jiný základ. Škola minulosti nebyla téměř vůbec v souvislosti se skutečným životem. Škola budoucnosti bude co nejužší spjata s životem, úplně sřetězena se skutečností, se všemi jejími složkami, hlavně se složkou hospodářskou. Absolvent budoucí třeba střední školy bude mít snad méně znalostí ve všeobecném vzdělání, nebude se učit tolika jazykům (hlavně mrtvým ne) jako tomu bylo nyní. Zato však získá teoretické i praktické znalosti v mnohých odvětvích průmyslové i zemědělské výroby.“¹³⁶

Dále Eisinger praví, že středoškolské i vysokoškolské vzdělání bude umožněno a zpřístupněno téměř všem lidem, dělníci se budou moci také vzdělávat, např. na večerních kurzech a učenliví studenti snad budou ještě placeni za to, že skládají zkoušky. Jen tak se podle něj dá docílit ideál harmonického souladu mezi kulturou těla a ducha, jako se snažili ve starém Řecku, a bude zahlazena propast mezi prací tělesnou a duševní.

„Toť se ví, že práce obchodníků, bankéřů a všelijakých ředitelů, která není ani tělesná, ani duševní, ta vymizí úplně, Bude existovat jen práce vyšší, jež bude syntésou práce fyzické a duševní.“¹³⁷

Tento příspěvek je jedním z prvních čísel časopisu *Vedem*. Zajímalo by mě, jestli a jak vychovatel během pobytu v Terezíně svůj názor na tento problém změnil. A jak by se asi tvářil dnes, kdyby viděl, jaké nejrůznější pracovní pozice mohou existovat. Zároveň je zajímavé, že „pokles“ k tělesné práci asi tolik všem nevadil, např. Jiří Brady se v Terezíně vyučil instalatérem, a i po válce, kdy vystudoval vysokou školu, se rozhodl v řemeslné

¹³⁶ -nger. Bez názvu. *Vedem*. 1943, roč. 1, č. 8, s. 2. Ze dne 5. 2. [online]. © 2014 Židovské muzeum v Praze. [cit. 2014-03-29]. Dostupné z WWW:

http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/138055.

¹³⁷ Tamtéž, s. 2.

práci začít podnikat. Jeho rozhodnutí mu vyneslo úspěch na trhu a své firmě se věnoval celý život.

Dalším zamyšlením nad budoucími dny je *Heslo týdne* Pepka Stiasneho. Je o nuceném pobytu v Terezíně, který pro jeho obyvatele znamená těžkou zkoušku. Pepek nabádá chlapce k tomu, aby si z této situace uvědomili pro sebe plynoucí pozitiva. Mluví o úseku života, kdy člověk získá zkušenosti desetiletí a snaží se je povzbudit. Netýká se to tedy jen blízké budoucnosti, ale vybízí i ke statečnosti obecně.

„Terezín je svět v kostce, vidíte zde do zákulisí tohoto miniaturního světového jeviště, vidíte herce bez masky, jste herci i diváky, vidíte, prožíváte drama.“ [...] Kamarádi, položme si každý den otázku PROČ?, zodpovězme si každé to proč, jasným PROTOŽE! Zodpovíme-li, nebude mezi námi jedna paní, která povídala, nebudou mezi námi chlapci-baby, kteří složí ruce v klín a roní slzy, židovské existence, ale chlapci-muži, na jejichž štítě nestojí modlitba, ale čin, bojovníci, kteří věří v ideál, za jehož vítězství aktivně bojují.“¹³⁸

V již zmiňovaném speciálním májovém čísle z roku 1944 popisuje pisatel Kurt Kotouč tento svátek především jako svátek práce, protože zastává názor, že práce musí přestat být někdejší údělem a nutným zlem. Vyjadřuje se o prvním máji jako o svátku budoucnosti a vyzývá všechny, aby za práci v budoucnu bojovali s vynaložením svých sil i schopností.

„...základem k budoucímu životu nemůže nám býti hra, základem se nám stanou naše schopnosti, naše pracovní síla. Prostě: práce, práce, práce. A tyto schopnosti, svoji pracovní schopnost, si musíme pěstovat, aby dostoupila nejvyšší možné míry. [...] Náš život tak, jak jej vyjadřují Máchovy verše, může začít teprve tehdy, až nám práce přestane být někdejší údělem a nutným zlem. [...] A každý z nás se musí připravit pro budoucnost. A my tak učiníme a v tomto smyslu také slavíme dnešní den. To je náš 1. máj.“¹³⁹

¹³⁸ Pepek. *Heslo týdne: Proč? Protože! Vedem*. 1943, roč. 1, č. 11, s. 65. [online]. © 2014 Židovské muzeum v Praze. [cit. 2014-03-20]. Dostupné z WWW:

http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/138055.

¹³⁹ Kotouč. *To je náš 1. Máj. Vedem*. 1944, roč. 2, č. 19, s. 604. [online]. © 2014 Židovské muzeum v Praze. [cit. 2014-04-09]. Dostupné z WWW:

http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/138047.

Celkově se pobyt v Terezíně bral za jakousi průpravu do budoucna. Na závěr bychom vlastně mohli říci, že budoucnosti se mohou týkat i přednáškové programy, protože informace z nich nabytý člověk může zúročit až do konce života, kupříkladu i soužití v kolektivu a určitých podmínkách naučí člověka myslet a jednat jinak než dříve a jeho budoucnost to ovlivní.

8 Zajímavosti a osudy aneb desetiletí poté

V závěru své práce bych se ještě ráda zmínila o několika skutečnostech spjatých s vybraným tématem, které se vynořily na povrch v posledních několika letech. A těmi jsou zajímavosti, se kterými jsem se setkala při sbírání materiálů k vypracování práce, ale i souvislosti, jež jsou mi známy už z doby před tím. Při kompletování práce je pak úžasné zjištění, jak kousíčky informací do sebe začnou zapadat, jak se vytváří souvislé příběhy, a člověka napadá otázka, je-li v jeho životě vše jen náhoda, nebo má každá věc, bytost svůj osud, který je čímsi předem dán a změnit jej nelze?

8.1 Zkáza raketoplánu Columbia aneb poslední let Petra Ginze

Jméno Petra Ginze se dostalo do povědomí širší veřejnosti především v souvislosti s osudem amerického raketoplánu Columbia. Ten odstartoval v lednu 2003 do vesmíru a mezi jeho posádkou byl shodou okolností i první izraelský kosmonaut Ilan Ramon, jehož matka zažila hrůzy Osvětami. Hrdý kosmonaut s sebou chtěl na cestu vzít nějaký předmět, který by jeho zemi symbolizoval. Svůj první let také chápal jako symbol naděje nejen pro židovský národ, ale i pro celý svět – že je reálné plnit si své sny:

*„Má cesta bude po 58 letech naplnění snu Petra Ginze. Snu, který definitivně dokáže velikost duše chlapce uvězněného mezi zdmi ghetta. Mezi zdmi, které ale nebyly schopny porazit jeho ducha...“*¹⁴⁰ Kontaktoval muzeum Yad Vashem v Jeruzalémě, kde je uchováno množství dokumentů a obrázků dětí – účastníků holocaustu. Vybral mezi mnoha výtvarnými dílky 60 let starý obrázek Petra Ginze, který se jmenoval Měsíční krajina. Obrázek zobrazuje pohled z Měsíce na planetu Zemi. Je příznačný pro svou dalekou cestu.

¹⁴⁰ PRESSBURGER, Chava. *Deník mého bratra*. Praha: Trigon, 2004. ISBN 80-86159-53-1. s. 12.

Bohužel při návratu raketoplánu Columbia na Zem došlo k nehodě. Raketa se vzněla a nikdo z posádky nepřežil. Velká náhoda, že raketoplán havaroval 1. 2. 2003, přesně na den Petrových nedožžitých 75. narozenin?¹⁴¹

Po této tragédii se stala zajímavá věc. Někdo z Prahy se obrátil na muzeum Yad Vashem a nabídl ke koupi celkem šest Petrových sešitů a jeho kresby. Dotyčný je našel ve starém domě v Praze-Modřanech. Když uslyšel o Columbi a Petrově obrázku, vzpomněl si na svůj nález. Do Izraele poslal e-mailem naskenované ukázky, které spatřila Petrova sestra Eva (Chava Pressburger) a ihned Petrovo autorství potvrdila.

O Petru Ginzovi a tragickém osudu jeho i kosmonauta Ilana Ramona připravil zajímavou reportáž český novinář a reportér Stanislav Motl. Ve svém cyklu pořadu Stopy, fakta, tajemství pro Český rozhlas a Českou televizi se věnuje těmto dvěma v díle Chlapec a hvězdy.¹⁴² Za svůj díl o Petru Ginzovi dostal v roce 2010 velmi významnou cenu Asociace mezinárodního vysílání v Londýně v soutěži "The 2010 AIBs" - The AIB international media excellence awards v kategorii "Nejlepší investigativní dokument".¹⁴³

Po události s raketoplánem Columbia vznikla pod záštitou Ministerstva informatiky České republiky na památku známka s obrázkem Měsíční krajiny a portétem Petra Ginze. Vyšla dne 20. 1. 2005 v podobě příležitostného poštovního aršíku.¹⁴⁴

V roce 2012 byl natočen film *Poslední let Petra Ginze*.¹⁴⁵ Vznik tohoto filmu podnítili američtí univerzitní učitelé spolu s filmovými tvůrci a animátory – film je prostoupen animacemi a vyprávěním Petrovy sestry. Po uvedení filmu proběhla jeho distribuce především do škol. Jeho součástí je i studijní příručka pro žáky. V Čechách ale není tento film moc rozšířen. Bohužel jsem ho nezhlédla, nebyl nikde k dispozici.

¹⁴¹ MOTL, Stanislav. *Navždy mladý Petr Ginz*. [online]. 11. 5. 2007. [cit. 2014-03-29]. Dostupné z WWW: <http://www.pozitivni-noviny.cz/cz/clanek-2007050048>.

¹⁴² Česká televize. *Stopy, fakta, tajemství. Chlapec a hvězdy*. [online]. © Česká televize 1996-2014. [cit. 2014-03-29]. Dostupné z WWW: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10394032041-stopy-fakta-tajemstvi/413235100201010-chlapec-a-hvezdy/>. K dispozici ke stažení na Uložto.cz, k poslechu na WWW <http://www.youtube.com/watch?v=RO9b8dKyunE>.

¹⁴³ ZAVORAL, René, Mgr. *Stanislav Motl získal v Londýně prestižní cenu za pořad Chlapec a hvězdy*. [online] 10. 11. 2010. [cit. 2014-03-29]. Dostupné z WWW: http://www.rozhlas.cz/informace/press/_zprava/stanislav-motl-ziskal-v-londyne-prestizni-cenu-za-porad-chlapec-a-hvezdy--808847.

¹⁴⁴ Autory jsou akad. malíř a grafik Pavel Hrach a grafik a rytec Václav Fajt.

¹⁴⁵ *Poslední let Petra Ginze*. [online]. [cit. 2014-03-29]. Dostupné z WWW: <http://www.petrginzfilm.com/about-the-film-czech/>.

V souvislosti s vesmírem a autorem osudného obrázku je ještě jedna zajímavost, a to ta, že v roce 2000 byl českými astronomy Janou Tichou a Milošem Tichým při práci na Kleti objeven asteroid, který pojmenovali právě po Petru Ginzovi - 50413 Petrginz.¹⁴⁶

8.2 Hanin kufřík

Víme, že jeden z chlapců domova I, Jiří Brady, měl mladší sestru Hanu. Ta zemřela v roce 1944 v Osvětimi.

Hana byla o tři roky mladší než Jiří. Spolu měli hezký vztah, který se ještě více posílil a prohloubil při rozrůstajících se zákazech pro židovské občany. Přišli totiž o všechny kamarády a spolužáky, a tak měli jen jeden druhého a drželi víc a víc při sobě.

Když byli manželé Bradyovi odvedeni gestapem a o Hanu s Jiřím se starala teta se strýcem, byli sourozenci po pár měsících v době relativního klidu a nalezení nového domova předvoláni k transportu do Terezína. Tam byli rozděleni – Hana bydlela v dívčím domově L 410 a Jiří v L 417. Bylo jim ale umožněno se spolu setkávat a při každé příležitosti trávili čas spolu. Jiří byl v roce 1944 odvezen do Osvětimi, Hana ho následovala za pár měsíců v témže roce. Bohužel se spolu už nikdy nesetkali. Jiří přežil, zatímco Hana byla ihned po příjezdu poslána do plynové komory.

O desítky let později, v roce 1998, vzniklo v Japonsku Tokijské centrum pro studium holocaustu. Jde o výchovně-vzdělávací organizaci, která je zaměřená na šíření osvěty o dějinách holocaustu, zejména u japonských dětí. Ty o holocaustu mnoho nevědí. Centrum pořádá i výstavy a organizuje výukové programy, jako byl v roce 2000 např. *Holocaust dětskýma očima*. Pro tento projekt si ředitelka centra, paní Fumiko Išioka, vypůjčila od soukromých osob, ale i od muzeí v Evropě několik osobních věcí, které patřily dětem - obětem holocaustu. Muzeum v Osvětimi zapůjčilo kufřík dívčiny, která byla právě sestrou Jiřího Bradyho. Hanin kufřík. Jediné informace, které se vztahovaly ke kufříku a byly známy, byly napsány na něm: jméno, datum narození. Fumiko Išioka spolu s dětmi, které centrum navštěvovaly, chtěli vědět o osudu holčičky víc. Jaká asi byla? Přežila? A tak se ředitelka Tokijského centra pro studium holocaustu nakonec vypravila do Čech, kam ji stopy zavedly, aby o Haně zjistila více.

¹⁴⁶ 50413 Petrginz. [online]. 26. 2. 2013. [cit. 2014-03-29]. Dostupné z WWW: http://en.wikipedia.org/wiki/50413_Petrginz.

V Terezíně zjistila, že Hana měla bratra Jiřího, který přežil. Snažila se dozvědět, zda ještě žije, popřípadě kontakt na něj. V Praze v Židovském muzeu dostala tip na jeho kamaráda z Terezína, Kurta Kotouče, od kterého dostala adresu Jiřího Bradyho. Po návratu do Tokia Fumiko veškeré zážitky vypověděla dětem a napsala Jiřímu dopis, kde mu vše vylíčila. Poprosila ho, zda by byl ochoten vyprávět svůj příběh a příběh sestry Hany. S napětím očekávala odpověď, která přišla obratem. Jiří Brady se z Toronta, kde žil, do Tokijského centra vypravil osobně se svou dcerou. Setkání bylo dojemné a velmi emotivní pro obě strany. „*Jiří si náhle uvědomil, že jedno z Haniných přání se vlastně uskutečnilo. Díky ní, jejímu kufříku a celému příběhu se tisíce japonských dětí dověděly o hodnotách, které Jiří pokládal za nejdůležitější, o toleranci, úctě a soucitu. „Jaký obrovský dar mi Fumiko a děti daly, pomyslel si. A jakou poctu prokázaly Haně.“*¹⁴⁷

Cesta Hanina kufříku pokračovala dál. V Japonsku putovní výstavu *Holocaust dětskýma očima* zhlédlo do května 2002 přes 52 000 návštěvníků.

8.3 Terezínská štafeta

Terezínská štafeta je soutěžní projekt pro žáky základních a středních škol, který vytvořili studenti pražského soukromého gymnázia Přírodní škola, o.p.s., spolu s několika svými učiteli. V roce 2009 se rozhodli navázat na tvorbu terezínských kluků a holek se záměrem poznat jejich osud a dílo a tyto poznatky předat dál.

„*Soutěž „Převezměte terezínskou štafetu“ vznikla s myšlenkou, aby se co nejvíce mladých lidí dozvědělo o životě a tvorbě jejich vrstevníků v terezínském ghettu. A nadto, aby do svého života dnešní kluci a holky přenesli jejich poselství a při řešení úkolů zažili i něco z tehdejší solidarity a přátelství mezi dětmi v temných časech. Nápad studentů a učitelů Přírodní školy hned podpořili pamětníci, kteří holocaust přežili, i Židovské muzeum v Praze.“*¹⁴⁸

Soutěž probíhala v letech 2011 – 2012 a měla tři kola. V prvním kole soutěže pracoval každý sám za sebe, „*úkolem bylo pomocí knih, internetu a vzpomínek známých co nejvíce proniknout do doby 30. a 40. let, reality protižidovských opatření v době protektorátu i deportací do terezínského ghetta. Část úkolů mělo vědomostní, část kreativní*

¹⁴⁷ LEVINE, Karen. *Hanin kufřík. Příběh dívky, která se nevrátila*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-796-5. s. 111.

¹⁴⁸ Gymnázium Přírodní škola. *Soutěž Převezměte terezínskou štafetu*. [online]. © Terezínská štafeta 2010-2014. [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: http://terezinskastafeta.cz/prevezmete_terezinskou_stafetu.html.

ráz. ¹⁴⁹ V druhém kole bylo úkolem prostudovat vybraná čísla a články z časopisu *Vedem* a na základě toho vyplnit pracovní listy pokrývající témata života v Terezíně, života na chlapeckém domově 1 a rubrik časopisu *Vedem* a jeho tvorby. „*Druhým úkolem tohoto kola bylo vytvořit vlastní časopis s podtitulem „Vedem dnes“, který by zachoval základní rubriky svého terezínského jmenovce, ale odrážel dnešní život mladých lidí ve světle tehdejší doby.*“¹⁵⁰

Poté se uskutečnilo kolo třetí, rovněž pro týmy, a odehrávalo se přímo v Terezíně. Jednalo se o kreativní aktivity, jako tvoření chlebového dortu, zhudebňování zapomenutých textů a vědomostně-zážitkovou hru. Poté následovalo slavnostní vyhlášení vítězů.

Já jsem měla příležitost se s jednou skupinou studentů, jež se projektu zúčastnila, setkat. Jedná se o tým dívek s názvem *Terezínky* a jsou to studentky plzeňského gymnázia na Mikulášském náměstí. Zajímalo mě, jak je napadlo se do soutěže zapojit a jak jejich účast v soutěži probíhala. Nápad zúčastnit se tohoto projektu dostala jejich třídní paní učitelka. Přihlásila se dobrovolně pětice dívek, ty postupně plnily zadané úkoly, navštívily Terezín i Prahu, kde probíhaly aktivity se soutěží spojené. Při tvoření svého vlastního „*Vedem*“ – časopisu *Terezínky* - měly zachovat několik rubrik, jako byly *Chvála a hana*, *Úvodník*, dalším úkolem byla např. rubrika *O jednom z nás*, kterou měly doplnit autoportréty. Zajímavou reportáží bylo pak interview *Rozhovor s tím, kdo nepřežil*, do něhož si vybraly postavu bývalé studentky téhož gymnázia, Plzeňanku Lilku Brummelovou,¹⁵¹ jenž školu navštěvovala až do doby zákazu studia Židům. Dívky měly dokonce možnost sejít se s bratrancem této „hrdinky“, panem Michalem Brummelem, jenž jim přiblížil příběh Lilky i osud zbytku rodiny. Mj. sestra Lilky Brummelové Eva byla jedním z 669 dětí zachráněných před začátkem druhé světové války Sirem Nicholasem Wintonem.¹⁵²

Jak mi studentky samy řekly, i když neobsadily v soutěži při vyhlašování přední místa, byla pro ně účast velmi zajímavá a přínosná. Dozvěděly se spoustu informací o Terezíně a skutečnostech s ním spojených. Bavila je i práce při zkoumání osudů deportovaných plzeňských Židů a hledání místních pamětníků.

¹⁴⁹ Tamtéž.

¹⁵⁰ Tamtéž.

¹⁵¹ Více o ní v projektu Gymnázia Plzeň, Mikulášské nám. 23, nazvaném *Spolužáci - osudy židovských studentů Gymnázia na Mikulášském náměstí v Plzni*. Dostupné z WWW: <http://www.deportal.cz/spoluzaci.htm>.

¹⁵² Wordpress. *Příběh Nicholase Wintona*. [online]. 01/2013. [cit. 04-01-2014]. Dostupné z WWW: <http://www.nicholaswinton.eu/cs/pribeh-nicholase-wintona>.

9 Závěr

Cílem mé práce bylo zaměřit se na tvorbu dětí z Terezína. Nevěnovala jsem se tvorbě obecně, dívčí¹⁵³ a chlapecké, ale zaměřila jsem se pouze na tu chlapeckou. Dokonce jsem si následně vybrala jen jeden časopis, protože mě nejvíce zaujal a lákal. Byl to časopis *Vedem*. Je nejrozsáhlejším časopisem dětské terezínské tvorby vůbec.

Přístup k němu není snadný. Buď můžeme navštívit přímo Památník Terezín a jeho archiv, ale pouze na základě podané a institutem schválené žádosti, nebo se vydat do Židovského muzea v Praze. Časopis je velmi rozsáhlý, lze ho pouze nafotit, a tak v terezínském archivu či v Židovském muzeu by člověk strávil mnoho hodin, ne-li dní, následné třídění materiálu by trvalo taktéž velmi dlouho. Naštěstí jsem čirou náhodou objevila on-line přístupný archiv Židovského muzea v Praze, kde jsou jako zázrakem časopisy naskenované, a tak jsem v tomto směru měla práci v podstatě ulehčenou.

Při práci se stránkami *Vedem* jsem poznávala jeho přispěvovatele, autory. Snažila jsem se zaměřit na obsah časopisu – co vše se z něj můžeme dozvědět: o životě v domově I a v Terezíně obecně, jsou zde názory politické i týkající se náboženství (židovství), dále pak samotné literární příspěvky publicistické a umělecké. Básně, povídky, úvahy, fejetony, reportáže atd.

Pokusila jsem se časopis analyzovat z hlediska motivů, které se v něm vyskytují. Nebylo lehké určit, jakým motivům přesně se budu věnovat, ale myslím, že jsem vybrala ty nejvýraznější: smrt, život, humor, etika, zábava, minulost, současnost, otázka budoucnosti. Snažila jsem se pak vše doložit jednotlivými ukázkami.

V prvním ročníku časopisu se objevují odlehčenější příspěvky, chlapci teprve začínali pronikat do systému samosprávy a řešili především vnitřní záležitosti ohledně jejího fungování a podoby.

Dočteme se zde hodně o *Kulturních referátech* (tzn. souhrn přednáškových a jiných „intelektuálních“ činností za uplynulý týden), hodně se objevuje *Chvála a hana*, vnitropolitické zprávy. Dále se autoři začali více zaměřovat na terezínské popisy – *Toulky Terezínem* se konečně stávají pravidelnou rubrikou. Vycházely i romány na pokračování, např.: *Muži v offsidu jedou do Terezína*. Objevují se *Úvodníky* Pepka Stiasnného, který se vždy snaží obracet mysl chlapců stále vzhůru, nutí zamýšlet se nad problémy mimo domov a Terezín. Jsou zde i kritické články, jako např. o pořádku, o protekci, instituci

¹⁵³ Dívky vydávaly časopisy Bonaco (zkratka BOrdEl NA KOLEčkách).

Ghettowache apod. Když časopis přechází z tištěné podoby do psané, o *Úvodníky* se stará více Valtr Eisinger. Začínají se hojně objevovat úvahy: *O esthetismu, O člověku pudovém a rozumovém, O Bohu* apod. Tematický okruh časopisu se začíná rozšiřovat. Bohužel to nevydrží dlouho, protože po stránce slohové je časopis na špičkové úrovni, ale autoři opět sklouznou k přílišnému zájmu o dění na heimu a v Terezíně.

Dle mého názoru je vidět, že při práci na druhém ročníku *Vedem* již byli hoši o něco vyspělejší. Prezentovali častěji poezii, soutředili se i na témata milostná, cestopisná, filozofická. Zábavných příspěvků ubývá.

Ještě bych ráda zmínila jazykovou podobu časopisu. Objevuje se zde terezínský slang – *šlojzka, ghettouš* (ochranář terez. pořádku), *bonkes* (něco jako dozorce), *kriglingy* (batolata), hovorová slova - *vejslech*, německé výrazy - *Ghettogericht* (soud ghetta), *Leichenträger* (nosič mrtvol), *Heim* (domov), některá slova z hebrejštiny – *madrich* (vychovatel), *mišpoche* (rodina).

Uvedené příspěvky a články jsou na vyspělé úrovni jak obsahové, tak jazykové. Až na pár chyb je vidět, že chlapani ovládali český jazyk bez problémů.

Díky kulturní činnosti v ghettu „nezakrněli“, obohacovali se o poznatky z různých oborů navzájem. Obyvatelé domova I bývají považováni za výraznou skupinu dětí (a mládeže), vzbuzovali obdiv i v Terezíně. Ovšem v časopisu se dočteme, že každá mince má dvě strany: „*Když někdo zavítá k nám na domov při plenární schůzi a poslechne si naše noviny a názory chlapců na různé věci, vynese si dojem, jak jsme správní a rozumné chlapani, ovšem kdyby věděl, jak si v pořádku držíme své poličky, nádoby, kavalce. Kdyby věděl, co to stojí Prckovy hlasivky a nervy, když má být pořádek a čistota, jistě by si o našem charakteru a rozumu udělal jiný dojem.*“¹⁵⁴

Příchod do ghetta měl na chlapance, jenže se ocitli ve věku čtrnáct patnáct let, kdy se v podstatě vyvíjí lidská duše, nesporně silný vliv. Každý byl ze svého domova a dřívějšího života zvyklý na něco jiného – na určité jednání, komfort, hýčkání. Zde se museli všichni určitým způsobem přizpůsobit „davu kolektivu“. Ne vždy to ale šlo, mezi chlapani to i přes zákony samosprávy někdy vřelo a došlo i na pěsti, žalovalo se. Vždyť to byly ještě děti... Ale postupem času děti vyspěli v mladé lidi, naučili se poznávat, kritizovat, říct svůj názor, a poznali u sebe i další vlastnosti, které jim po zbytek života zůstaly. Dokázali

¹⁵⁴ Náček. Dvojitá tvář. *Vedem*. 1943, roč. 1, č. 50, s. 364. Dostupné z WWW: http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/138050#fullscreen.

vyvinovat činnost odpovídající jejich intelektuálním, psychickým i fyzickým hodnotám, vlastnostem i potřebám.

A jak se podařilo vůbec časopis zachovat až do dnešních dnů? Mohl ho zachránit pouze ten, kdo z domova I zůstal v Terezíně až do konce války. A tou osobou byl Zdeněk Taussig. Časopis byl uschován v kovárně za Magdeburskými kasárnami, odtud ho vzal a po válce pak *Vedem* putoval do rukou Zdeňka Ornesta. Ten časopis předal Památníku Terezín, kde je v archivu dodnes.

Celkově časopis svým obsahem a zaměřením nemá na světě obdoby. Vychoval celou linii pisatelů. Bohužel naše literární sféra přišla kvůli vyhlazování Židů o mnoho mladých nadaných spisovatelů.

Seznam použité literatury a zdrojů

Primární literatura

Časopis *Vedem*, 1942-1944. Archiv Židovského muzea v Praze. Dostupný z WWW: http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Browse/clearAndAddCriteria/facet/collectio_n_facet/id/583.

Sekundární literatura

KŘÍŽKOVÁ, Marie Rút, KOTOUČ, Kurt Jiří, ORNEST, Zdeněk. *Je mojí vlastní hradba ghett? Básně, próza a kresby terezínských dětí*. Praha: Aventinum, 1995. ISBN 80-7151-528-0.

PRESSBURGER, Chava. *Deník mého bratra*. Praha: Trigon, 2004. ISBN 80-86159-53-1.

CHLÁDKOVÁ, Ludmila. *Terezínské ghetto*. Praha: Naše vojsko, 1991. ISBN 80-206-0283-6. s. 7 – 8.

CÍLEK, Roman a KRAUS, František R. *Tisíce obyčejných smrtí. Svědectví novináře, který viděl počátky i konce (1933–1945)*. Praha: Nakladatelství P3K s.r.o., 2011. ISBN 978-80-204-1685-8.

KASPEROVÁ, Dana. *Výchova a vzdělávání židovských dětí v protektorátu a v ghettu Terezín*. Praha: UK, Filozofická fakulta, 2010. ISBN 978-80-7308-327-4.

ŠPIRKOVÁ, Věra, Mgr. *Terezín. Malá pevnost*. Plzeň: Fraus, 2004. ISBN 80-7238-295-0.

MAKAROVA, Elena; MAKAROV, Sergej; KUPERMAN, Victor. *Univerzita přežití. Osvětová a kulturní činnost v terezínském ghettu 1941-1945*. Praha: G plus G, 2002. ISBN 80-86103-54-4.

NĚMEJCOVÁ, Barbora. *Podoby židovství v dílech F. R. Krause, Františka Kafky, Hany Bělohradské a J. R. Picka*. Plzeň: 2012.

LEVINE, Karen. *Hanin kufřík. Příběh dívky, která se nevrátila*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-796-5.

BROD, Toman. *Ještě člověk neví, co ho čeká. Života běh mezi roky 1929-1989*. Praha: Academia, 2007. ISBN 978-80-200-1498-6.

BENEŠOVÁ, Miroslava a kol. In: *Terezínské listy. Sborník Památníku Terezín*. Praha: Nakladatelství OSWALD, 1993. ISBN 80-85433-24-9.

HACHENBURG, Hanuš. *Hned vedle bílá barva mráčeků. Terezín 1943*. Praha: Baobab, 2010. ISBN 978-80-87060-34-6.

Časopisy a noviny

PAŘÍK, Arno. Ghetto – výtvarné umění. *Roš chodeš*, 1991, roč. 53, č. 1, s. 6-7. Ze dne 1. 10.

VRKOČOVÁ, Ludmila. Ghetto – hudba. *Roš chodeš*, 1991, roč. 53, č. 1, s. 6-7. Ze dne 1. 10.

DIVIŠOVÁ, Milada. Vedem. Časopis chlapců z Terezína. *Lidové noviny*. 1995, roč. 8, č. 66, s. 13. Ze dne 18. 3.

MATYÁŠOVÁ, Judita. Řekli mi: jsi na seznamu, večer jedeš. *Lidové noviny*. 2012, roč. 25, č. 129, s. 8. Ze dne 2. 6.

ADAMOVIČ, Ivan. Deník židovského chlapce. Den ve škole, v noci poplach. *Hospodářské noviny*. 2005, roč. 49, č. 62, s. 11. Ze dne 30. 3.

KOTOUČ, Kurt Jiří, ORNEST, Zdeněk. Terezínský ŠKID. *Plamen*. 1967, roč. 7, č. 8, s. 114. Srpen.

Internetové zdroje

<http://www.youtube.com/watch?v=45692xPHXGk>

http://www.youtube.com/watch?v=3R0HO_ZJ4T8

<http://www.centropa.org/node/79271>

<http://www.youtube.com/watch?v=C1gtqTqtP5s>

<http://www.pozitivni-noviny.cz/cz/clanek-2007050048>

<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10394032041-stopy-fakta-tajemstvi/413235100201010-chlapec-a-hvezdy/>

http://www.rozhlas.cz/informace/press/_zprava/stanislav-motl-ziskal-v-londyne-prestizni-cenu-za-porad-chlapec-a-hvezdy--808847

<http://www.petrginzfilm.com/about-the-film-czech/>

http://en.wikipedia.org/wiki/50413_Petrginz

http://terezinskastafeta.cz/prevezmete_terezinskou_stafetu.html

<http://www.deportal.cz/spoluzaci.htm>

<http://www.nicholaswinton.eu/cs/pribeh-nicholase-wintona>

http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/138055

http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/138054

http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/138053

http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/138052

http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/138051

http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/138050

http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/138049

http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/138048

http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/138047

http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/138046

Resumé

In this work the author tried to concentrate on the magazine of Terezin boys, especially for magazine Vedem. It is the largest magazine from Terezin.

At first part of this thesis the author outlined the change of the Terezin citadel to Jewish ghetto and gave the example of environment where the exiled people and especially children had to live.

Next chapter is about illegal cultural activities, which people made there. The children published illegal magazines. The well-known is magazine Vedem, which is the author concentrate to.

The author goes for writers and try to analyze posted texts in the magazine from the aspect of the content and motives.

The last chapter is about some interesting actualities which are in connection with Terezin boys and magazine Vedem.

Přílohy

Příloha č. 1

Plánek terezínského ghetta

(Zdroj: <http://www.holocaust.cz/cz2/history/jew/czech/terezin/terezin>)

Příloha č. 2

a) Josef Stiassny

(<http://www.vedem-terezin.cz/medailonky.html>)

b) Valtr Eisinger

(Zdroj: http://collections.yadvashem.org/photosarchive/en-us/78260_74956.html)

c) Petr Ginz a jeho sestra Eva (dnes Chava Pressburger)

(Zdroj: <http://collections.yadvashem.org/photosarchive/en-us/103160.html>)

d) Hanuš Hachenburg

(Zdroj: HACHENBURG, Hanuš. Hned vedle bílá barva mráčeků. Terezín 1943. Praha: Baobab, 2010. ISBN 978-80-87060-34-6. s. 7.)

e) Zdeněk Orten

(Zdroj: <http://www.vedem-terezin.cz/medailonky.html>)

f) Kurt Jiří Kotouč

(Zdroj: <http://www.vedem-terezin.cz/medailonky.html>)

g) Jiří Brady

(Zdroj: <http://www.hanassuitcase.ca/?p=93>)

Příloha č. 3

Budova L 417 (dnes Muzeum ghetta v Terezíně)

(Zdroj: <http://ikaros.cz/images/201103/bicak3.jpg>)

Příloha č. 4

a) Titulní obálka časopisu Vedem ((roč. I, č. 52)

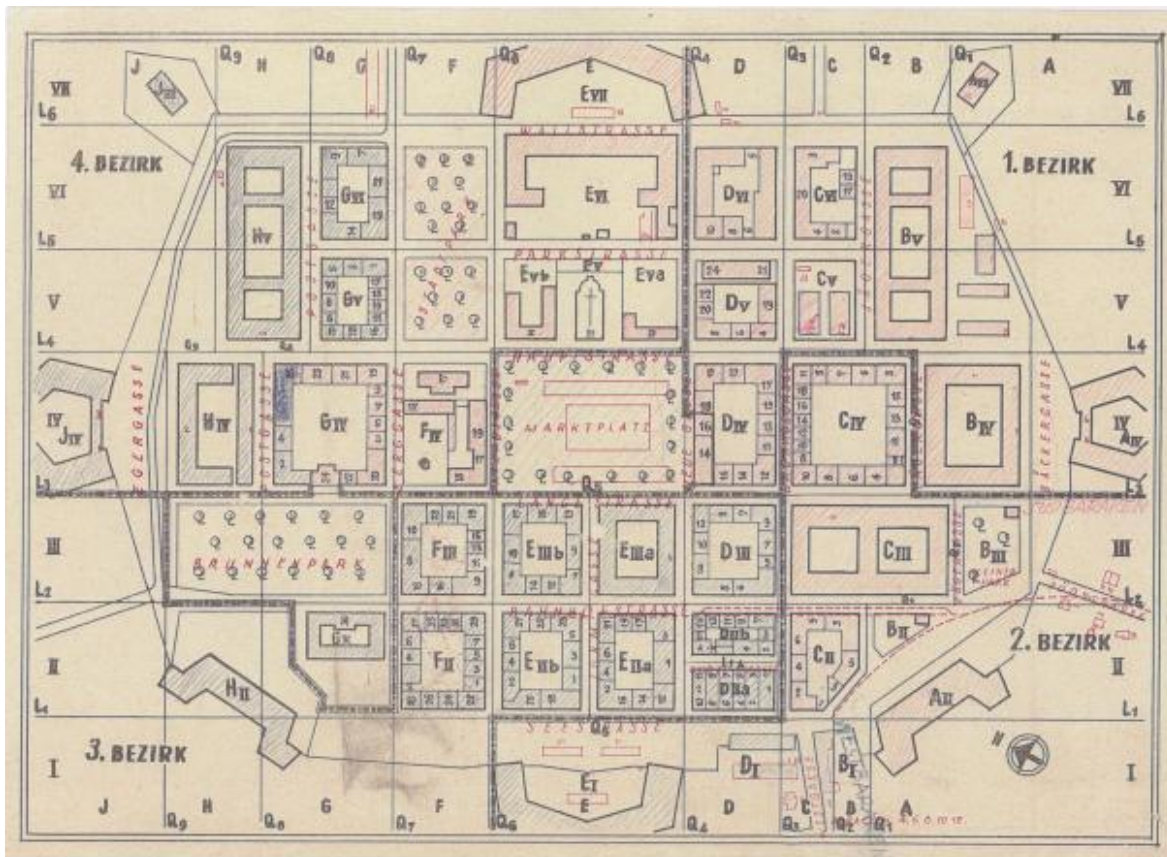
(Zdroj: <http://www.hanassuitcase.ca/?p=181>)

b) Známka s Měsíční krajinou Petra Ginze

(Zdroj: <http://www.esperanto.cz/obrazky/ginz%20znamka.jpg>)

Příloha č. 1.

Plánek terezínského ghetta

Příloha č. 2

a) Josef Stiasny

b) Valtr Eisinger

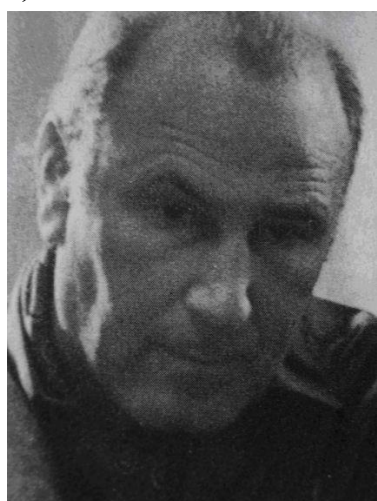
c) Petr Ginz

d) Hanuš Hachenburg

e) Zdeněk Orten

f) Kurt Jiří Kotouč

g) Jiří Brady

Příloha č. 3

Domov L 417 (dnes Muzeum ghetta v Terezíně)

Příloha č. 4

**a) Jedna z titulních obálek časopisu
Vedem (roč. I, č. 52)**

**b) Znamka s Měsíční krajinou
Petra Ginze**

